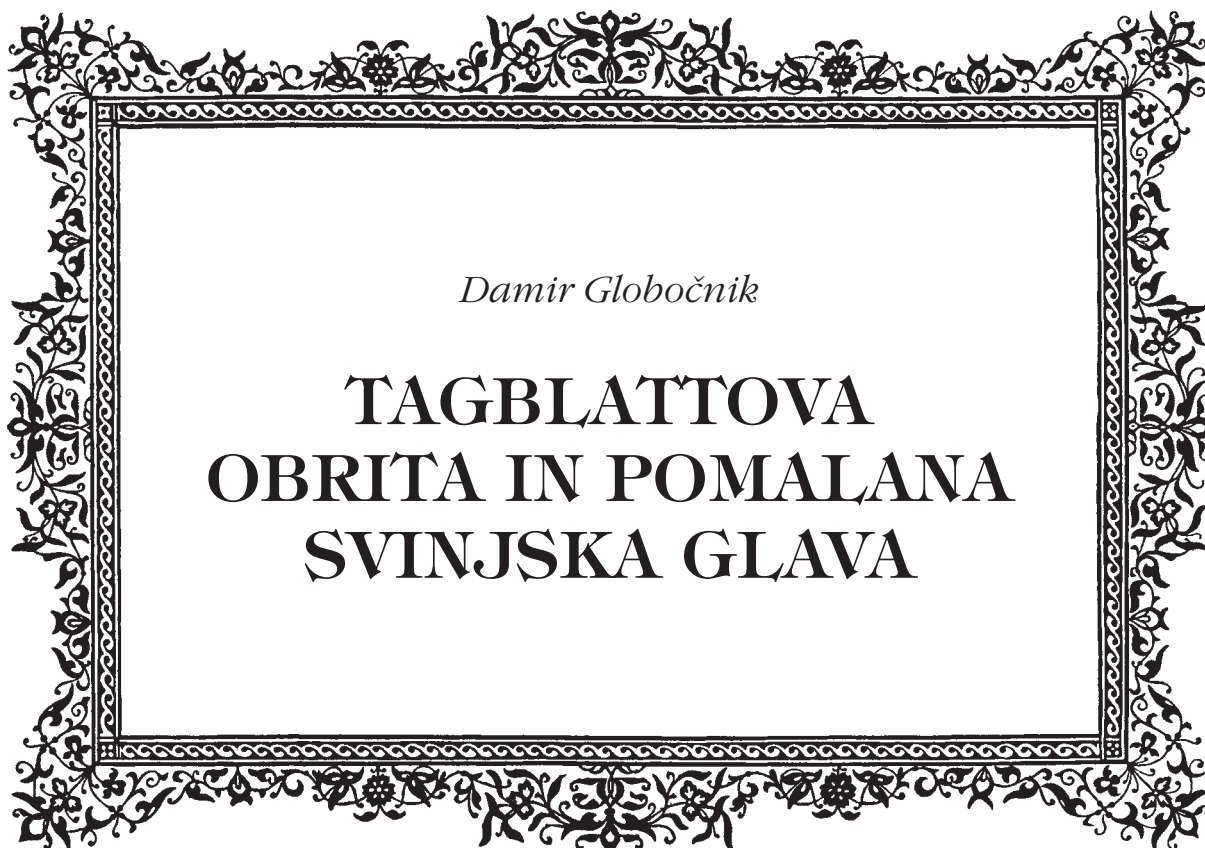




Laibacher Tagblatt (1868–1880), časnik kranjskih liberalnih Nemcev oziroma nemške Ustavoverne stranke, ki so ga Slovenci zaničljivo imenovali tudi »ljublanski blatni list«, »Blatnik«, »Blatovec«, »tak' blat«, »takblatovič«, »list ljubljanske inteligencije«, »ljublanski škandalni list«, »ljublanski nemški butelj«, »liberalski' organ«, »organ nemčurske stranke«, »trobentar konstitut. stranke«, »Lügenblatt« in podobno, je v 95. številki z dne 28. aprila 1870 v nekem dopisu »izpod Triglava« (»Vom Fuße des Triglav«) objavil nenavadno zgodbo, ki naj bi se dogodila na Brezjah na Gorenjskem.

Zgodbica (»Der verwunschene Wirth«), ki jo je spisal Tagblattov dopisnik, naj bi potrjevala, kako globoko je praznoverje zakoreninjeno med podeželskim prebivalstvom. Temeljila je na govorici, ki se je pred nekaj tedni razširila v tistih krajih. Neki premožen in razsvetljen krčmar iz koroškega trga Ratzendorf (Ratzendorf blizu vasi Gospa Sveta (Maria Saal) na Gosposvetškem polju) je želel zaklati veliko svinjo. Enega izmed hlapcev je poslal k župniku, češ da je pri njem bolnik, ki zagotovo ne dočaka jutrišnjega dne, zato da naj mu župnik podeli poslednje zakramente. Čez nekaj časa je res prišel župnik v kotrlju (kratko belo liturgično oblačilo katoliških duhovnikov) in štoli (liturgično oblačilo v obliki

širokega traku za okoli vratu, kot znamenje duhovništva pri opravljanju bogoslužja) ter z viaticom (»sveta popotnica«, obhajilo za umirajočega). Gostilničar ga je napotil v svinjsko stajo, kajti tam da je bolnik, ki ne doživi prihodnjega dne. Ko je župnik uvidel, da se iz njega norčujejo, je preklel krčmarja, ki se je na njegov ukaz spremenil v svinjo.

Vsi hišni posli so padli na kolena in prosili župnika, naj nesrečnemu krčmarju vrne njegovo prejšnjo podobo, a vse je bilo zaman. Obrnili so se tudi na škofa, ki pa je bil nemočen. Naposled so merodajne ustanove »moško Kirko« vendarle pripravile do tega, da prekliče prekletstvo, če mu to dovoli sveti oče. Hitro so pisali v Rim. V treh dneh (!) je prišlo papežev lastnoročno pismo, v katerem je ukazal, naj zakleto svinjo ženejo na Brezje (fara Mošnje, okraj Radovljica). Na priprošnjo Materi božji (ta je tu storila že več čudestev, kar naj bi potrjevalo tudi nešteto bergel, ki visijo v cerkvi) naj bi se znova zgodila preobrazba. Ta novi čudež naj bi še bolj okrepil vero kranjskega ljudstva, ki je že dotlej vneto verovalo v čudeže na Brezjah.

Takšna je bila torej govorica o tem. Resnično dejstvo (»Faktum«) pa je – je poudaril dopisnik Laibacher Tagblatta –, da so iz vseh krajev Kranj-

ske in Koroške začeli na Brezje vreti ljudje, da bi videli zakleto svinjo. Ker je o njej iz dneva v dan povpraševalo vedno več ljudi, je dal tamkajšnji cerkovnik (op. p.: v nadaljevanju te razprave uporabljam pogovorni izraz mežnar, saj je dosledno uporabljen tudi v vseh na ta zanimivi primer nanašajočih se dokumentih, razen tega pa tudi ustrezneje izraža duh dogajalnega časa) neki svoji svinji glavo dodobra obriti in jo pisano pobarvati; tako obrito in pomalano svinjo je potem za 10 krajcarjev kazal ljudem, ki so res verjeli, da vidijo zakletega krčmarja.

Dopis se je nadaljeval z opisom dogodka, ki naj bi primerno osvetlil krščansko ljubezen duhovščine (»Eine verweigerte Beerdigung«).

Na veliko soboto je v kajži v kamnolomu (t. i. »Lorenzischen Steinbruch«) umrla žena nekega berača. Kajža je bila ena izmed kajž, ki so bile v lasti kamnoseškega mojstra Kocijančiča (najbrž Lovrenca Kocijančiča (1798–1870), po katerem se je imenoval kamnolom) iz Dobrega Polja (*Gutenfeld*) v fari Mošnje (*Mösnach*). Ker je stala na parceli, ki je pripadala katastrski občini Srednja vas, ta pa fari Begunje (*Bigaun*), je bil begunjski župnik dolžan opraviti pokop, še zlasti, ker je bila neka oseba, ki je leta 1851 umrla v isti kajži, že pokopana v Begunjah. Ko je sprog prosil župnika, naj pokoplje njegovo ženo, ga je ta zavrnil in mu dal košček papirja, na katerega je s svinčnikom zapisal, da mora pokop opraviti župnik v Mošnjah. Berač sprva ni upal v Mošnje, na veliko-nočni ponedeljek popoldne pa se je le odločil, da bo s pomočjo sočustvujočih ljudi tja kar takoj prenesel truplo soproge. Na poti do župnišča je sprevod pri posestvu Podvin (*Podwein*) naletel na župnika in še nekega duhovnika. Župnik ni hotel nič vedeti o pogrebu in je nadaljeval svoj sprehod. Ljudje so bili zbegani, naposled so se odločili nesti truplo v župnišče in ga tam pustiti. Toda župnikov hlapec, ki je to slišal, je pohitel in zaprl župnišče. Ko so nosači krste naleteli na zaprto župnišče, so s krsto enostavno razbili vrata, jo postavili pod hišne arkade in odšli. Zaleglo je: naslednjega dne je bilo truplo pokopano v največji tišini. Toda med obema duhovnima gospodoma se je razvil spor, ki ga velja prepustiti knezoškofijskemu ordinariatu. Bi bilo stanje enako, če bi namesto beračice umrla bogata žena?¹

Župnik v Mošnjah, Janez Sajovic (1831–1917), kasnejši ljubljanski kanonik in stolni prošt, ki je med drugim napisal spomine na pesnika Franceta Prešerna,² je uredništvu Laibacher Tagblatta

poslal popravek, nanašajoč se na drugi del dopisa. Vendar so pri Laibacher Tagblattu menili, da se popravek samo delno nanaša na dopis; dotikal naj bi se namreč vrste nebitvenih okoliščin, vseboval protislovja in nikakor ni bil v skladu s paragrafom 19 tiskovnega zakona. Kljub nezadostni obliki pa bi poslani »odgovor« vseeno objavili (s pridržkom možnosti, da ga avtor dopisa popravi), če ga župnik v nasprotju z uveljavljeno navado ne bi istočasno objavil v nekem drugem listu. Zato pač niso imeli nobenega povoda, da bi se posvečali pismu župnika Sajovica, dodali so le, da bo dopisnik Laibacher Tagblatta najbrž že našel priložnost, da sam pojasni dejansko stanje.³

Resnici na ljubo, je tisti del poročila Tagblatovega dopisnika, ki govori o »v obritega rudeče pobarvanega prešiča spremenjenem krčmarju iz Korotana«, bil izmišljen; šlo je pač za »obrekljivo laž«, za »ostudno in neumno kvanto«,⁴ za sleparsko početje, ki sramoti poštenega človeka pred svetom. Zato je 70-letni cerkovnik (mežnar) France (*Franz*) Miklavčič tožil Laibacher Tagblatt oziroma njegovega založnika in odgovornega urednika, ljubljanskega tiskarja Ottomarja Bamberg (1848–1934), »za kaljeno poštenje«⁵ oziroma zaradi »razžaljenja časti, ktere si oskruniti nikdo ne more pustiti in to tem manj mežnar Miklavčič, ker na Brezji je božja pot, kamor pobožno ljudstvo v revah hodi pomoči iskat, in da bi cerkovnik res bil tak slepar, kakor ga ta dogodka popisuje, lahko bi se mu podtaknilo še drugih sleparij, po takem pa vsa božja pot pride pred svetom v zasmehovanje.«⁶

Pisanje dopisnika Laibacher Tagblatta se danes zdi satirično ubrano, vendar je bilo pogojeno s tedanjimi narodnimi in političnimi nasprotovanji med Slovenci ter Nemci in nemškutarji, med slovensko in nemško oziroma vladno stranko na Kranjskem ter med zastopniki konservativnih in liberalnih nazorov. Na Brezjah se je v tem času razvijala božja pot, ki je imela slovenski značaj. Brezje so po prvem čudežnem ozdravljenju leta

¹ Po: »Vom Fuße des Triglav, 26. April. (Der verwunschene Wirth. – Eine verweigerte Beerdigung)«, *Laibacher Tagblatt*, 1870/95.

² Po: Maks Miklavčič, »Sajovic Janez«, *Slovenski biografski leksikon*, 9. zvezek, Ljubljana 1960, str. 185.

³ Po: »Von Herrn Pfarrer Johann Sajovic...«, *Laibacher Tagblatt*, 1870/107.

⁴ Po: »Kača hude vesti«, *Zgodnja danica*, 1870/44.

⁵ Po: »Pravda zoper Tagblatt zarad obrite in pomalane svinjske glave«, *Zgodnja danica*, 1870/44.

⁶ Po: »Zoper ljubljanski Tagblatt«, *Novice*, 1870/19.

1863 namreč obiskovali predvsem slovenski verniki. Kranjski Nemci in nemškutarji – večina izmed njih je živela v Ljubljani in v manjših skupinah v drugih krajih ter bila liberalnega prepričanja – so imeli Slovence za nevedno in zaostalo ljudstvo. Najbrž so z nejevoljo spremljali primere slovenskega »praznoverja«, povezanega z Layerjevo sliko Marije Pomagaj v kapelici Matere božje na Brezjah. Zato je politični dnevnik kranjskih Nemcev Laibacher Tagblatt objavil inkriminirani dopis, sodna obravnava, v katero sta bila vpletena njegov odgovorni urednik in mežnar z Brezij, pa je naposled dobila političen značaj. Ne glede na nenavadnost vzroka za sodno obravnavo je ta zbudila veliko zanimanje, zastopnik tožnika in zagovornik obtoženca (»zatoženca«) pa sta zasedala visoko mesto v hierarhiji slovenske in nemške stranke. Oba sta se na obravnavo dobro pripravila.

Obravnava, ki je potekala 27. oktobra 1870 pred deželno sodnijo v Ljubljani, naj bi bila tretja porotna razprava v Ljubljani po ponovni uvedbi porotnih sodišč⁷ in prva obravnava proti Laibacher Tagblattu nasploh.⁸ Obravnavo je vodil predsednik c. kr. deželnega sodišča dr. Andrej Luschin (1807–1879), sodnika sta bila Perko in Kapretz (Kaprec). Priimki članov porotnega zbora, v katerem je bilo 12 porotnikov oziroma »pri-sež(e)nih mož« (Jurij Auer ml., Karol Boschitz (Božič), Jurij Dachs (Daks), Heinrich Kaiser, Ferdinand Ludwig (Ludvik), Josip Reich (Raih), Nikolaj Schemerl (Šemerl), Josip Schlaffer (Šlafer), Karl Schlechter (Šlehter), Matias Treun (Matevž Trevn), Feliks Weidinger (Vajdinger), Valentin Zeschko (Češko) in namestnik Jožef Strzelba), so govorili, da večina med njimi sodi med »ljubljan-sko inteligencijo«, »verfassungstreuerje«, »ustavo-verneže« oziroma ustavoverne kranjske Nemce. Novice so zapisale, da je toženi urednik Ottomar Bamberg zavrnil 10 drugih porotnikov,⁹ »med njimi vsacega, kateri je bil količkaj sumljiv, da ni 'Tablattove' vere, zastopnik toženca gosp. dr. Razlag je zavrnil 6 znanih podpornikov 'Tagblattovih', cvet konšt. društva je vendar-le še ostal«.¹⁰ Slovenski narod pa je postregel s podatkom, da je Schlaffer »Bambergov vrstnik pri 'feuerscheu'« (pravilno pač Feuerwehr, prostovoljna ljubljanska požarna straža, ki je bila turnarska domena, Slovenci so nemško gasilsko društvo namreč začeli imenovati »Feuerscheu«),¹¹ Treun pa je plačal kavcijo za Laibacher Tagblatt.¹²

Slovenska poročila o porotni razpravi »ubozega, useskozi poštenega starčka mežnarja



⁷ Po: »Aus dem Gerichtssaale. Preßprozeß des 'Laibacher Tagblatt', Laibacher Tagblatt, 1870/246.

⁸ Po: »Dr. B.«, »Ljubljanska pisma«, III. in V. del, Slovenski narod, 1870/129 in 140.

Poroto za tiskovne delikte je vpeljal cesarski patent 14. marca 1849, prav tako jo je postavljala Kazenski procesni zakon z dne 17. januarja 1850, odpravljena pa je bila s cesarskim ukazom z dne 11. januarja 1852. Poroto za težje tiskovne delikte je ponovno uvedel državni osnovni zakon o sodniški oblasti z dne 21. decembra 1869, poroto za tiskovne delikte je vpeljal zakon z dne 9. marca 1869 (Po: Jelka Melik, Kazensko sodstvo na Slovenskem s posebnim ozirom na arhivsko gradivo Deželnega sodišča v Ljubljani, Ljubljana 1994, str. 21, 22 in 27).

⁹ Na voljo so bili porotniki, ki so bili izžrebani tik pred porotno obravnavo (13. oktobra 1870): Jurij Auer, Jožef Bernard, Karol Božič, Aleksander Dreio, dr. Etbin Henrik Costa, Valentin Češko, Anton Gnezda, Franc Golč, Anton Gvajc, Jožef Haufen, Oto Jenač, Valentin Konšek (oče dopisnika Konscheggia!), Peter Lasnik, Jožef Matevž, Alojz Paušin, Valentin Pesjak, Raimund Pirker, dr. Josip Poklukar, dr. Oskar Pongratz, Matija Ranth, Josip Reich, Florijan Riedl, Jos. Schlaffer (Jožef Šlafer), Andrej Schreyer (Šreier), Mihael Stroj, Jožef Strzelba, Nikolaj Šemerl, Karol Šlehter, Fidelis Terpin, Matija Treun, Feliks Weidinger, Mihael Wurner, Alojzij Zagorec, Janez Zitterer in Stefan Žužek. Namestniki pa so bili: Gustav Fischer, Karol Gallé, Heinrich Kaiser, Anton Kotnik, Karol Leskovec, Ferdinand Ludwig, dr. Anton Pfefferer, France Šantl st. in France Vovk (Po: »Porotniki za tiskarnih pravdah za prihodnje porotno dōbo«, Novice, 1870/42, in »Ljubljanski porotniki«, Slovenski narod, 1870/120).

¹⁰ Po: »Porotna obravnava ljublj. Tagblatta«, Novice, 1870/44.

¹¹ Po: »Iz Ljubljane 18. sept.«, Slovenski narod, 1870/109.

¹² Po: »Iz Ljubljane 28. okt. (Iz. dop.)«, Slovenski narod, 1870/127.

na Brezji»¹³ so bila objavljena v tednikih Novice (1843–1902), Zgodnja danica (1849–1902) ter v Slovenskem narodu (1868–1943). Laibacher Tagblatt je razpravi posvetil mnogo več pozornosti kot slovenski tisk in ji sledil z malone stenografskim posluhom. Poročila se med seboj nekoliko razlikujejo, vendar nudijo dokaj popolno predstavo o poteku razprave. Poročevalci so ponekod pretiravali in marsikaj zamolčali, kar posredno govori o težnjah obeh vpletenih strani. Slovenski časniki razkrivajo identiteto dopisnika in podrobneje opisujejo nastope zastopnika tožnika, Laibacher Tagblatt pa je večjo pozornost posvetil besedam zagovornika lastnega odgovornega urednika.

Javna zaključna obravnava se je začela ob 9. uri dopoldne. Oblikovanje porotne klopi je trajalo do 10. ure. Avditorij je bil napolnjen s predstavniki vseh stanov, poročevalec Laibacher Tagblatta je opazil sorazmerno veliko duhovnikov in študentov, poročevalec Slovenskega naroda pa je menil, da je med poslušalci zastopana vsa »Tagblatt-ova inteligencija, kot zagovorni odbor pod predsedništvom dr. Pfefferer-a z nalogo slabemu spominu zagovornika pomagati z malimi listki in še manjšimi na njih napisanimi sveti.« »Sicer je bilo občinstvo navadno, kakor pri deželnem zborovanji, samo da sedaj g. Dežman ne bo rabil izraza 'johlende Galerie', marveč cvet inteligencije in kapitala, kakor je ravno za njegovo malho prav.«¹⁴

Ker državno pravdnništvo tožbe ni hotelo prevzeti,¹⁵ je tožitelja (zasebnega tožilca) Miklavčiča zastopal dr. Radoslav (Josip) Razlag (1826–1880),¹⁶ ki je maja 1870 advokatsko pisarno iz Brežic preselil v Ljubljano (Stari trg št. 168).¹⁷ Razlag je slovel kot izvrsten govornik v slovenskem jeziku. – »Njegovi govori so se jako simpatično slišali, ker so ga podpirali impozantna postava, prijeten glas, gladek jezik.«¹⁸ Razlag je sicer izdal list Slovenski pravnik (1862, 1870–1872), leta 1871 je bil kranjski deželni glavar, zastopal pa je zmerna liberalna načela. Zagovornik Ottomarja Bamberg je bil ljubljanski advokat dr. Robert Schrey (Schrei) plemeniti Redlwerth (1837–1893). Tudi dr. Schrey je užival sloves duhovitega in spretnega govornika.¹⁹ Bil je odbornik in pozneje tudi predsednik nemško-liberalnega Ustavovernega društva (*Konstitutioneller Verein*). Njegova advokatska pisarna je bila v »špitalski ulici« št. 266.

Dr. Luschin (Lušin) je obravnavo začel z javnim branjem paragrafa 226 zakona o kazenskem

postopku in posebej poudaril, da so prepovedani vsi znaki pritrjevanja ali neodobravanja. Nato je sledil splošen opomin pričama Ignazu (Nacetu) Erženu in Heinrichu Klanderju, ki sta potrdila resničnost svojih izjav. Obtoženi Ottomar Bamberg je bil zaslišan glede splošnih vprašanj. Predsednik je opomnil porotnike na velik pomen njihove dolžnosti. Zapisnikar je prebral obtožnico, ki je Bamberga dolžila razžalitve časti in morebitnega delikta »zanemarjanja dolžnostne paznosti« (*Ehrenbeleidigung und eventuell Vernachlässigung der pflichtgemäßen Obsorge*).

Med zaslišanjem je odgovorni urednik Ottomar Bamberg izjavil, da se ne ukvarja dosti z uredništvom, vprašljivega dopisa pa da ni bral; šele ko je bil natisnjen, je izvedel, kaj je v njem. Povedal je, da zaradi svojih obsežnih poslov preprosto ne more prebrati vseh rokopisov in krtačnih odtisov pred tiskom, zato pa da mora pač zaupati dopisnikom in sodelavcem (op. p.: zatiranje, da urednik spornih člankov ni bral, je veljalo za pogosto uporabljeno obrambno sredstvo: odgovorni urednik je bil s tem lahko kriv samo prestopka »zanemarjanja dolžne pažnje« oziroma pozornosti).²⁰

¹³ Po: »Kača hude vesti«, Zgodnja Danica, 1870/44.

¹⁴ »Iz Ljubljane 28. okt. (Iz. dop.)«, Slovenski narod, 1870/127.

¹⁵ Po: »Porotna obravnava proti Tagblattu«, Novice, 1870/42.

¹⁶ Pesnik, pisatelj, politik in predsednik prvega slovenskega tabora v Ljutomerju dr. Radoslav Razlag je bil tudi zagovornik članov Južnega Sokola, ki so bili obtoženi zaradi nočnega izgredu 23./24. julija 1867 v Ljubljani. V pravdi proti Slovenskemu narodu leta 1869 mu je uspelo doseči, da je bil urednik Anton Tomšič oproščen. Prav tako je na prvih dveh porotnih obravnavah v Ljubljani septembra 1869 uspešno zagovarjal urednika Brenclja in Triglava, Jakoba Alešovca (Za ti dve porotni obravnavi glej: D. Globočnik, »Ričet iz Žabjeka«, Zgodovina za vse, 2004/1, str. 19–32).

¹⁷ Po: Oglasnik št. 16, priloga Novic, 1870.

¹⁸ Josip Jurčič, »Dr. Jakob Razlag +«, Slovenski narod, 1880/129.

¹⁹ Po: Dragan Matić, »Dr. Robert Schrey, pl. Redlwerth (Edler von Redlwerth)«, Nemci v Ljubljani 1861–1918, Ljubljana 2002, str. 406.

²⁰ Odgovornost zaradi zanemarjanja dolžnostne paznosti sta uvedla kazenski zakon in tiskovni red iz 1852, omejila pa sta jo tiskovni zakon z dne 17. decembra 1862 in kasneje novela k tiskovnemu zakonu z dne 15. oktobra 1876, ki je ukinila odgovornost avtorja in izdajatelja in ohranila samo odgovornost odgovornega urednika (Po: Vladimir Knaflič, »Postanek in vsebina tiskovnega prava do 1914 / Avstrija«, Traktat o tisku, I. del, Zgodovinska in primerjalna studija o pričetkih, razvoju in zaprekah tiska in o vsebini in pomenu tiskovnega prava in tiskovne svobode, Ljubljana 1930, str. 71–73 in 84–87).

Zapisnikar je prebral prvi del grajanega dopisa. Obtoženec je razložil, da imena avtorja dopisa ne bo povedal in da sam prevzame odgovornost. Na vprašanja predsednika je odvrnil, da izhaja Laibacher Tagblatt v nakladi okrog 800 izvodov, tiskajo ga večinoma med 4. in 5. uro, izide pa uro kasneje, rokopise pa da odlagajo na posebno mesto v knjigarni, od koder jih kurir prinaša v tiskarno. Povedal je še, da časniki vodi faktor Karl Rütting (Rütting), pri stavljenju pa da so zaposleni štirje stavci, medtem ko se detajlov in tega, na kakšen način je bil objavljen vprašljivi dopis, ne spominja, prav tako ne more navesti, ali je kateri od sodelavcev pred tiskom prebral ta dopis. Izjavil je, da ga je sam prebral šele po izidu in razširjenju dotične številke, za Tagblatt pa da je položena kavcija 3000 fl. v obveznicah.

Sledil je dokazni postopek. Predsednik je predlagal, da bi za pričo poklicali Karla Rüttinga, vendar je temu nasprotoval Bambergov zagovornik, dr. Robert Schrey. Zastopnik tožitelja dr. Radoslav Razlag pa je bil za Rüttingovo zaslišanje. Sodišče se je po krajšem posvetovanju odločilo izročiti Rüttingu poziv.

Dr. Schrey je menil, da bosta priči Eržen in Klander lahko pričali o pomembnih okoliščinah, med drugim tudi o identiteti tožitelja, ki na obravnavi ni prisoten. Dr. Razlag je dodal, da so njegovo identiteto ugotovili že med predhodno preiskavo, poleg tega pa da lahko svetuje tudi mošnjanski župnik Sajovic, ki je v Ljubljani.²¹

Sledilo je zaslišanje prič. »Gozdarski in s 25 gold. plačani srenjski pisač«²² Ignac Eržen, ki je bil gozdni kanclist v Radovljici (*Vorstands-Kanzellist beim Forst- und Sequestrationsamte in Radmannsdorf*), je v glavnem povedal podobno zgodbo, kot je bila objavljena v Tagblattovem dopisu. Sam jo je izvedel od ženske, pri kateri je stanoval, in njene tete, ki mu je zaradi izraženega dvoma očitala nevero. Tovrstne govorice so bile razširjene v Radovljici in drugih krajih in so bile nekaj časa tema pogovorov. Nekateri ljudje so verjeli zgodbi, ki so ji dodajali vsakovrstne podrobnosti, npr. da svinja nosi očala in kadi cigare. Nekateri pa so menili, je povedal, da gre samo za mežnarjev trik. Ljudi, ki bi videli svinjo, Eržen ni mogel imenovati. Na vprašanje dr. Razlaga, če pozna dopisnika, je odgovoril, da bi neko določeno osebnost lahko označili za dopisnika, česar pa sam z gotovostjo ne more reči. O upokojenem kaplanu Ambrožiču je dejal, da je ta izjavil svoji kuharici: »Bog še vedno živi, Bog je kaznoval.«

Svinjska prevzetnost.



„Ljublj. Tagblatt.“ Jaz nisem svinja, jaz se ne valjam po blatu, kakor druge svinje, temveč jaz sem prešič, ker sem obrit.

O Brezjah pa je povedal, da so priljubljena božja pot, kjer so naprodaj t. i. čudodelne slike, od Mošenj do Brezij pa da je pol ure hoda. Izjavil je še, da mežnar zaradi dopisa ni izgubil spoštovanja ali utrpel škode, ljudje mnenja o njem niso spremenili. Mnenje radovljiškega krčmarja Heinricha Klanderja je bilo dokaj podobno Erženovemu. Dodal pa je, da so se govorice širile predvsem iz Koroške, ob izidu dopisa v Laibacher Tagblattu pa so že pojemale.²³

Novice so vseeno zapisale, da je Eržen navedel priimek dopisnika: »Erschen pravi, da ga je pisal menda neki Konschegg, kateri je šole na kol obesel, zdaj pa je odgojitelj pri gosp. J. Ker se je iz Bambergovega zagovora videlo, da pravi voditelj vredništva ljublj. 'Tagblatt' je g. Rütting, faktor v Kleinmayer-jevi tiskarnici, rojen v Meklenburgu na severnem Nemškem in luteran, ga predsednik brž pozove k obravnavi.«²⁴

Tretja priča je bil Prus Karl Rütting, ki naj bi delo faktorja v Kleinmayerjevi tiskarni opravljal za 20 goldinarjev na mesec.²⁵ Navedel je, da se članki pogosto tiskajo, ne da bi jih urednik videl. Rokopisa tega dopisa da ni dobil od urednika Bamberga, temveč od enega izmed sodelavcev, a ne ve več, od katerega. Spominja pa da se, da so se pogovarjali glede dopisa, vendar Bamberg takrat ni bilo zraven.

²¹ Po: »Aus dem Gerichtssaale. Schwurgerichtsprozeß des 'Laibacher Tagblatt', Laibacher Tagblatt, 1870/245.

²² Po: »Volitev v Radovljici in Trzinu / Iz Gorenjskega, 1. jul. (Izv. dop.)«, Slovenski narod, 1870/77.

²³ Po: »Aus dem Gerichtssaale. Preßprozeß des 'Laibacher Tagblatt', Laibacher Tagblatt, 1870/246.

²⁴ Po: »Porotna obravnava ljublj. 'Tagblatt'«, Novice, 1870/44.

²⁵ Karl Rütting je bil član nemškega telovadnega društva Laibacher Turnverein. Marca 1870 sta se Rütting in Otomar Bamberg udeležila zloglasnega izleta turnarjev na

Med diskusijo o prisegi prič je dr. Razlag menil, da Erženu in Klanderju ni treba, Rütting pa mora priseči, o čemer pa odločitev prepušča sodišču. Dr. Schrey je zaprosil, da priči Eržen in Klander vendarle prisežeta, menil pa je, da je Rüttingova prisega odveč. Sodišče je končno sklenilo, da naj prisežejo vse tri priče.²⁶

Razlag naj bi po zatrjevanju Zgodnje danice med drugim dejal, da pripoved obeh prič ni nič drugega kot »babje kvante (*Weibergeklatsch*), ki sta jih pri pericah in sicer pri kaki babici slišala, kakor sta sama rekla, in pa le kakor pravljico; da je kdo gledat hodil, ali da je mežnar razkazoval glavo, tega nihče ni vedil poterditi. Tédaj je tisti 'faktum,' ali da je to resnična dogodba, popolnoma izmišljen. /.../ Tagblatt bi bil potem takem 'babje kvante' za resnične dogodbe po svetu razširjal, ker ni odveč lepo za list, ki se hvali, da umno in olikano gospodo zastopa.«²⁷

Predsednik je prebral dovoljenje za izdajanje Laibacher Tagblatta, potrdilo o odredbi kavicije, protokol okrožnega sodišča v Radovljici o mežnarju Miklavčiču in spričevalo o reputaciji. Dr. Razlag je menil, da je dokazilo o identiteti predloženo, zato je umaknil zahtevek za izročitev poziva, ki pa ga je prevzel dr. Schrey.

Ker je zagovornik dr. Schrey dvomil, da je mežnar France Miklavčič istoveten s tožiteljem, je sodišče ustno k pričanju povabilo »fajmoštra v Mošnjah« Janeza Sajovca (Sajevca, Sajovca), ki je bil navzoč na razpravi. Razpravo so prekinili in nadaljevali ob 4. uri popoldne.

Predsednik deželnega sodišča dr. Andrej Luschn je začel z branjem aktov. Obtožbi je bilo dodano Miklavčičevo pooblastilo za dr. Razlaga, prav tako poznejša izjava, v kateri se strinja z obtožbo. Protokol okrožnega sodišča v Radovljici o zaslišanju tožnika je bil najprej predstavljen v izvlečku, nato pa na prošnjo zagovornika v celoti.²⁸

Med akti je bilo tudi pismo stražmojstra Sebenikarja (Sebenikerja, Sebenica) iz Erdeljskega »do njegovega prijatelja, kteremu je bil priložen izrezek iz dunajskega lista 'der Freimüthige' (op. p.: Der Freimüthige – »Politisches Volksblatt für Jedermann« (1869–1916)); v tem je Tagblattov 'svinjski' dopis skoraj ponatisnjen od besede do besede. Žandar kot Kranjec se jezi, da se o njegovih sorodcih pišejo take vraže ter pravi, da po svetu vsled tega imenujejo Kranjce 'ein blitz-

dummes, abergläubisches Volk' (neumno, praznoverno ljudstvo).« Pismo je povzročilo v dvorani pravcato senzacijo. Dr. Razlag je omenil, da so se enaki izrazi lahko brali tudi v graškem dnevniku Tagespost (1856–1945), dunajskih Die Presse (1848–1896) in Neue Freie Presse (1864–1939), Kärntnerblattu (Kaertner-Blatt, 1869–1875) in v več drugih časnikih.²⁹

Mošnjanski župnik Janez Sajovic je povedal, da je za vprašljivo pravljico izvedel od radovljiškega učitelja še pred objavo dopisa. Imel jo je za variacijo navadnih pustolovskih pravljič, ki jih širijo berači ali potepuhi, da bi z njihovo pomočjo nalleteli na boljši sprejem. Na vprašanja Kapretza in dr. Schreya je odgovoril, češ da je dopis prebral in o njem seznanil mežnarja, ki da je bil zelo jezen. Da ne bi izgubil svoje službe, je mežnar pri njem poiskal nasvet, kako naj opere svojo čast.

Dr. Schreya je potem zanimalo, ali so se na Brezjah res pripetili čudežni dogodki. Sajovic mu je odgovoril s svojim osebnim mnenjem: čudeže morajo potrditi cerkvene oblasti. Sajovcu ni bilo potrebno priseči. Predsednik ga je odpustil z obvezujočo opazko o vnemi, s katero da – glede na lastno izjavo – skrbi za cerkvene interese in izpolnjuje dolžnosti dušnega pastirja.³⁰

Predsednik deželnega sodišča je po sodnijskih zapisnikih ugotovil, da je Miklavčič sam zahteval tožbo, ne pa nekdo drug, kot je menil Bambergov zagovornik. Župnika Sajovca je zato pohvalil, ker »da je o tem, da je cerkvenika pozornega storil na oni članek, spolnil svojo dolžnost kot duševni pastir, kteri ne trpi, da bi na časti oskrunjen človek bil še dalje cerkvenik«. Sajovcu je dejal, da je storil prav, ker se je potegnil za čast Cerkve. Sajovic je po mnenju Novic s svojim pri-

Janče (Po: Anton Slodnjak, opombe k Fran Levstik, Zbrano delo, Deveta knjiga, politični spisi, Ljubljana 1961, str. 491–492).

²⁶ Po: »Aus dem Gerichtssaale. Preßprozeß des 'Laibacher Tagblatt', Laibacher Tagblatt, 1870/246.

Priče so morale priseči v uvodnem postopku ali po odgovorih na splošna vprašanja med zaslišanjem. Če sta se obtoženec in tožilec zedinila, se je prisega lahko odložila do konca zaslišanja ali celo opustila (Po: Jelka Melik, Kazensko sodstvo na Slovenskem s posebnim ozirom na arhivsko gradivo Deželnega sodišča v Ljubljani, Ljubljana 1994, str. 56).

²⁷ Po: »Pravda zoper Tagblatt zaradi obrite in pomalane svinjske glave«, Zgodnja danica, 1870/44.

²⁸ Po: »Aus dem Gerichtssaale. Preßprozeß des 'Laibacher Tagblatt', Laibacher Tagblatt, 1870/246.

²⁹ Po: »Porotna obravnava ljublj. 'Tagblatta', Novice, 1870/44.

³⁰ Po: »Aus dem Gerichtssaale. Preßprozeß des 'Laibacher Tagblatt', Laibacher Tagblatt, 1870/246.

čanjem odstranil vse dvome: »*Pravljico je imenoval nesramno laž, in štel jo je med navadne vestorije, kakoršne raznašajo berači in potepuhi.*« »*Mežnar je bil očitno nejevoljen in se je posvetoval, kako bi se mogel opravičiti.*« Na vprašanje dr. Schreya, kaj misli o Laibacher Tagblattu, pa je odgovoril: »*'Tagblatt' se mi zdi škandalozen list, namen njegov je razširjati škandal.*« Novice so dodale, da se je dr. Schrey ob tem ugriznil v ustnice, nekateri poslušalci pa so pobesili oči.³¹

Dokazovalna obravnava je bila končana. Sledil je zagovor. Zastopnik tožitelja dr. Radoslav Razlag je menil, da obravnava nudi zanimivo podobo delovanja novinarjev v ustavni državi. Vsi mi, svobodni možje, – je poudaril – smo zagotovo za svobodo tiska, ki pa je sreča za svobodne državljane samo, če jo pojmujemo na resen in moralen način. V primeru zlorabe spravi v nesrečo narode in generacije, lahko bi dejali, vseh celin. Obžalovati je treba zlorabe v novinarstvu, kajti njegovo poslanstvo je poučevanje narodov.

Ker da vsebina dopisa povezuje izobrazbo in razsvetljenstvo, to dragoceno dobrino človeštva, z bogoskrunstvom, vsak bralec mora zaključiti: To je blasfemija! Primerjava s Kirko govori o največji propadlosti. Kirka je bila v klasični mitologiji nasladna ženska, ki so jo častili Odisejevi tovariši. Te je iz nagnjenja k nasladi spremenila v svinje. Dopis – je menil Razlag – govori o svetem očetu v nerazumljivem tonu, govora je tudi o čudežni priprošnji Materi božji.

V nadaljevanju je ugotovil, češ, gospodje, v mestih imamo gledališče, plese, koncerte, na katerih poiščemo počitek po vsakodnevnem trudu. Podeželsko ljudstvo tega nima. Delno zaradi razvedrila in delno zaradi religioznih potreb se podaja na romanja. Katoliki imamo pravico zahtevati svojo čast, ni nam treba zardevati zaradi naših verskih nazorov.

Kot dejstvo je prikazano – je dejal – češ, mežnar Miklavčič se je okoristil z govorico, obril in pobarval svinjo ter jo kazal ljudem za 10 krajcarjev. Toda, o trditvi, ki je imela namen zmanjšati mežnarjev ugled, sta priči lahko povedali samo, da gre za govorice.

Spomnil je, kaj da kazenski zakon zahteva v primeru dejanske razžalitve časti z namenom zmanjševanja ugleda neke osebe v javnosti, in poudaril, da prav to zadeva mežnarja, ki da je častno preživel 70 let. Zato je dr. Razlag vztrajal

pri obtožbi in zatrdil, da takšne obdolžitve niso možne, dokler se njihov avtor ne prepriča o njihovi resničnosti. Še en razlog za vztrajanje je našel v dejstvu, da Ottomar Bamberg nikakor ni hotel izdati imena dopisnika.

Če zapriseženi gospodje ne bodo našli vseh momentov – je pristavil –, da bi obtoženca razglasili za krivega razžalitve časti, je gotovo, da je zagrešil prestop ek zanemarjanja dolžnostne paznosti (*Vernachlässigung pflichtgemäßer Obsorge*). Dr. Razlag je še poudaril, da njegov govor nima namena doseči obtoženčeve obsodbe, temveč oprati ime ubogega preprostega moža.³²

Razlag je v govoru temeljito, a mirno in nepristransko dokazoval hudobnost članka, »*kteri v uvodu nesramnega dopisa meri na to, ne le zasmehovati katoličane in katoliško cerkev, temveč tudi oskruniti moža, kteri je bil do svojega 66. leta pošten in je še dandanes.*« »*Ves članek je blasfemija na katoličanstvo in cerkvene naprave, ktere morajo imeti varstvo v Avstriji, v kteri prebiva do 30 milijonov katoličanov. Kar pa se piše posebno o cerkveniku, je tako, da ga mora žaliti in mu odvzeti poštenost, kajti obdolžen je goljufivega djanja in to iz dobičkarije za-se. Naši sorodci zunaj dežele so se jezili, da se kaj tako sramotnega o naši deželi, o našem ljudstvu piše; celó sram jih je bilo, da so Kranjci. Dalje šiba nemarnost pri vredovanji 'Tagblatta', kterega vrednik zaupa pokvarjenemu dijaku, kterega dopise, kakor je rekel, 'nezapečatene' v tiskarnico pošilja. Da je dopisnik hotel žaliti, se ne dá dvomiti, ker piše, da se faktum (resnični dogodek) more navesti, kar je cerkvenik s svojo svinjo storil. Slednjič se nadja, da bodo porotniki rešili čast starega moža, in zadostili razžaljeni postavi vsaj z globo (denarno kaznijo), v ktero se tukaj sme telesna kazen premeniti.*«³³

Govor dr. Schreya je bil še bolj temeljito argumentiran kot Razlagov. Laibacher Tagblatt ga je objavil v celoti. Dr. Schrey je menil, da je pri prvih dveh porotnih razpravah šlo za obtožbo državnih organov zoper dva časnika, tokrat pa za pritožbo privatne osebe zaradi razžalitve časti. To da potrjuje tudi odločen odgovor državnih organov na neupravičeno zahtevo tožnika,

³¹ Po: »Porotna obravnava ljublj. 'Tagblatta', Novice, 1870/44.

³² Po: »Aus dem Gerichtssaale. Preßprozeß des 'Laibacher Tagblatt', Laibacher Tagblatt, 1870/246.

³³ Po: »Porotna obravnava ljublj. 'Tagblatta', Novice, 1870/44.

naj prevzamejo vodenje tožbe (10. maj 1870, Z. 3941). Pri obeh omenjenih časnikarskih procesih so se hvalevredni državni organi – je opozoril – hoteli postaviti po robu ekscesu, porotniki pa so bili drugačnega mnenja o dovoljeni meri tiskovne svobode, zato so se odločili za oprostilno sodbo. Tokrat pa da se bo odločalo, ali je časnikarski eksces dejansko prizadel občutek časti privatnega tožnika. Porotnike je pozval, naj znova upoštevajo možnost svobodne besede, ki jim pripada, da bo časnikarstvo lahko razkrivalo družbeno škodo in pomagalo pri uveljavitvi razsvetljenstva.

V nadaljevanju je povedal, da tožba Franca Miklavčiča ni tožba posameznika, temveč tožba klerikalne stranke, ki da ji je ljubeznivo prepustil svoje ime, kar pa je povezano z njegovo mežnarsko službo. Na dan da niso prišli mežnarjevi občutki, temveč je klerikalna stranka dala duška svojemu sovraštvu do Tagblatta, ki zastopa razsvetljene ideje novega časa. Poudaril je, da klerikalci uporabijo prav vsako priložnost, da bi Tagblatt postavili na laž, prispevati k temu pa se ni sramoval niti župnik iz Prema (pod psevdonomom Sebastian Kulovitsch/Boštjan Kulovič). Dolgo da so čakali, da bi Tagblattu, katerega obstoj in delovanje so prištevali k »*Gräuuel gegen Rom*« (Anatema zoper Rim), pripravili to neprijetnost. Schrey je nadalje menil, da je dopis klerikalnim listom dal zeleni povod za škodoželjna poročila, mežnar pa da je pri vsem tem le voljno orodje, saj da mežnar, ki živi v čudodelni samoti na Brezjah, nima pojma o hudodelskih napadih nanj. Zatrnil je, da se je mežnar očitno na pobudo in v spremstvu župnika podal v Ljubljano ter v pisarni svojega sedanjega zastopnika podpisal prazen papir, na katerem je kasneje nastala obtožnica. Mežnar je potemtakem pač sledil interesom župnika, ti pa so obenem izraz interesov strastnosti stranke, ki ji pripadajo župnikovi somišljeniki, namreč izraz sovraštva klerikalcev do prekletega Tagblatta.

Izrazil je mnenje, da ne gre za zadoščenje tožitelja, temveč za obsodbo principov in drže Tagblatta. Klerikalci da hočejo, da bi o njegovi eksistenci presojala v inkvizicijsko sodišče spremenjena porotna postava, ki svoj obstoj dolguje liberalni zakonodaji. To bi se zgodilo v primeru, če bi popustili temu mežnarju milostnega kraja in bi izrek obsodbe potrdil anatemo, ki jo pobožni tajni tožniki izgovarjajo zoper Tagblatt, ki so ga dali na indeks. Schrey se je čudil, da ravno tista stran, ki zaničuje nove zakone, išče njihovo

zaščito. Tudi oni se borijo z našimi sredstvi, vendar na svoj način – je menil – in izrazil prepričanje, da se bo z odločitvijo o obtoženčevi krivdi izkazala za utemeljeno sodba o prekletstvu, ki da jo imajo pobožnjakarji o Tagblattu; krivda bo tvorila del kranjske verske zgodovine, razlagali si jo bodo kot nebeško kazen in jo imeli za zastraševalen primer.

Tagblatt – je odločno zavrnil Schrey – ni mislil napasti mežnarja, temveč le pokazati, kakšne posledice ima močan vpliv ultramontanskih fanatikov na poneumljanje ljudstva, če se tovrstne govorice širijo po deželi. Krivi so torej tisti, ki zlorablajo verski čut ljudstva, da mu vsiljujejo nesmiselne pojme in predstave o rečeh, ki jih ne more dojemati, njihov namen pa je, da bi ljudstvo – ne glede na verski nauk – verjelo v neverjetno možnost čudežev, z eno besedo: da bi zapadlo v praznoverje.

Schrey je potem spomnil na dejstvo, da se pač ne gre čuditi, da je krčmarjeva kazenska sprememba v neestetsko svinjo obveljala za mogočo, če pa na sv. Višarjih (*Luschariberge*) kažejo okamnele lovce, ki so priklicali nase pregreho zaradi dolgov, če vidimo, kakšne čudežne moči so pripisane slikam, kipom itd. na različnih božjih poteh, če z lebdečimi devicami, opremljenimi s preroško jasnovidnostjo, ravnaajo kot z nadzemskimi bitji, če je obisk božjih poti predpisan za zanesljivo zdravilo vseh možnih bolezni, če za reklamo takšnih krajev prodajajo čudodelne podobe in rožne vence, če bergele in druga ortopedska orodja obešajo na oltarje in se tako zdi čudežna moč takšnih skrivnostnih krajev verjetna. Ali je za nekega mežnarja nečastno, če za vstopnino kaže prekletega krčmarja, če papeži drago prodajajo odpustke za storjene grehe, če poteka živahna trgovina s čudodelnimi podobami in relikvijami, če kosti in druge odpadke prodajajo kot relikvijo, če se širijo molitveniki s slikami, na katerih so strasti človeškega srca ponazorjene s podobami živali, kač, svinj, krastač ipd.? Dolžnost neodvisnega časnikarja je, da se postavi po robu takšnemu početju in opozori na kričeče primere praznoverja ter na negativne posledice, ki jih le-to ima na narodno-ekonomske odnose in ljudsko omiko.

Znova je odločno zavrnil, da ta dopis pač ni razžalil tožnikove časti. V tožbi je sicer resda omenjeno, da vprašljiv dopis grobo blati mežnarsko službo, toda zdi se, da položaj mežnarja potrebuje posebej obzirno obravnavo, saj da

mu očitno poskušajo nadeti svetniški sij. Ironično je pristavil, da čaščenja mežnarja pač ni v katoliškem katekizmu, razen tega pa mežnarska služba ni nujno povezana z naravo bogoslužnih opravil, temveč je običajna obrtna zaposlitev. Tudi mežnarji na milostnih poteh so običajni ljudje, ki jih ni treba bolj spoštovati ali jim bolj prizanašati kot drugim osebam. Kritike na tožnikov račun si zato ne moremo razlagati kot napad na cerkveno institucijo, kar da poskuša tožba, gre bolj za vprašanje, ali je bila z dopisom razžaljena civilna čast Franca Miklavčiča. Opozoriti velja – je nadaljeval Schrey –, da mežnar do izida dopisa 28. aprila v Tagblattu ni bil znan niti njegovim bralcem niti širši javnosti, torej tudi zdaj ni zapisan nič boljše ali slabše kot prej. Kar pa se tiče tistih, ki so se imeli zadovoljstvo približe seznaniti z mežnarjem, zagotovo ne berejo Tagblatta, če pa so za članek izvedeli na drug način ali že prej slišali za govorice in jim verjeli, se jim je vstopnina 10 krajcarjev za začarano svinjo zdela skromna. Tudi če govoricam niso verjeli, napada preziranega Tagblatta niso imeli za razžalitev časti, temveč prej za prvo stopnjo zasluženega mučeništva, ki se ga pogosto lahko razveselijo mežnarju podobne osebe v stolpcih dandanašnjih listov. Čast tožnika, ki je brez dvoma poštena oseba, torej ni ogrožena.

Schrey je ocenil, da je mogoče pogrešati pozitivne znake kaznivega dejanja razžalitve časti. Tožnik da se sklicuje na paragraf 487 in eventualno tudi na paragraf 488 Državnega zakonika, ker da naj bi v Tagblattovi informaciji videl očitek goljufivega in zato kaznivega, eventualno tudi nečastnega dejanja, ki naj bi ga izpostavil preziro in zmanjšal njegov ugled v javnosti. Vendar o takem dejanju ne more biti govora, saj da Tagblatt pač ni trdil, da je Miklavčič kazal svinjo z izgovorom, da je krčmar v začarani obliki, temveč nasprotno – Miklavčič se je zaradi naraščajočega povpraševanja različnih oseb, ki so za vsako ceno želele videti svinjo, odločil le-to tudi zares pokazati. Ni bilo torej govora o tem, da bi mežnar komu dejal ali namignil, da gre za začaranega krčmarja. Če pa so romarji temu verjeli, to ni Miklavčičeva krivda. Sicer pa tudi ni bilo rečeno, da je on kakorkoli širil to prazno vero. Očitek kaznivega dejanja – je poudaril Schrey – ne bi obstajal tudi v primeru, če bi Tagblatt pisal, da je mežnar z Brezij to storil. Bistvena značilnost goljufije je namreč zavajanje. Kot pa so potrdile priče, skoraj nihče ni resno mislil, da ima pred seboj začaranega krčmarja, vsakdo si je ogledal skrivnostno svinjo le zaradi zanimanja za njene

posebnosti, ne da bi zares verjel v mežnarjeve navedbe o predhodnem hokuspokusu.

Z eno besedo, če se je zadeva dogodila tako, kot se o njej govori, obstaja mežnarjevo kazensko dejanje. Podobno da je, če sejmarji priporočajo zdravila z nezmotljivim učinkom ali če t. i. čudežni otroci in drugi monstumi za denar prikazujejo očitno neverjetne sposobnosti.

Kljub predpostavki, da se je vprašljiv dogodek zares zgodil, potemtakem ne more biti govora o tem, da bi bila komu povzročena škoda. Z malenkostno vstopnino (10 krajcarjev) tisti, ki so jo plačali, niso bili oškodovani, kajti obiskovalci romarskih poti so tako in tako odprtih rok za pobožne izdatke. Omenjenih 10 krajcarjev bi tudi sicer zaradi kakšnega drugega namena mirno spolzelo v žive ali nežive nabiralnike za darove.

Pogosto je slišati – je nadaljeval svojo dolgo in podrobno obrambo dr. Schrey –, da Laibacher Tagblatt nima nobenega vpliva na javno mnenje; če je tako, potem tudi ta v njem objavljeni dopis ne more škoditi mežnarjevemu ugledu v javnosti. Za čudež pa je mogoče imeti, da je v obtožbi mežnarjevo delovanje, za katerega ga je Tagblatt obtožil po krivem, označeno za nečastno. Schrey se je vprašal, ali je tožnik pozabil, da so na Brezjah naprodaj čudodelne slike, o katerih preverjeni čudežni moči obstaja še marsikateri dvom. Kako je prišlo do tega, da si je tožnik informacijo o drugem čudežu, ki naj bi se zgodil na Brezjah, razlagal za očitek nečastnega delovanja, medtem ko v cerkvi na Brezjah vsakodnevno sprejemajo žrtvene darove zaradi čudežnih del te božje poti, ki niso nič manj neverjetna kot zgodba o začaranem krčmarju? Če ni mogoče označiti za nečastno trditve, da vernike zaupanje do božje poti nagradi z ozdravljenjem bolezni ipd., potem to velja še toliko bolj za domnevo, češ da božja pot po drugi strani lahko čudežno učinkuje tudi na kaznovanje nevernikov. V tem primeru je namig na primer duhovnega linčanja zgolj informacija o nadaljnjem čudežu, ki ni nič bolj ali manj verjetna kot druge o tem milostnem kraju v ostalih listih, posebej trditve o čudežih v Zgodnji danici. Čast mežnarja ne more biti oškodovana z informacijo o dogodku, katerega skrivnostnosti ustreza samo tista krajevna čudežna moč, ki jo brez dvoma priporočajo mežnarjevemu poklicu.

Schrey je ponovno zatrdil, da obtoženca ni moč obdolžiti namena razžalitve časti, in to zato, ker pač ni prebral dopisa pred izidom in ker tudi

O zadevah „Tagblattove“ pravde.



Dečko Bamberg: Ata, zdaj sva pa pač nekam zabredla.

Oča Grabljan: Ne boj se dečko, saj so možje meso našega mesa, tedaj te ne bodo snedli.

potem v njem ni mogel prepoznati kaznivega dejanja. Če bi bil ta članek kazniv, bi kaznivost odpravil paragraf 1 kazenskega zakona, ki za kaznivo delovanje zahteva obstoj zlobnega namena, prav tako paragraf 2 točka c kazenskega zakona, ki h kazenskemu delovanju ne prišteva primera, če oseba ni zmožna prepoznati prestopka ali prekrška.

Povedano torej zadošča, da se ugotovi, da ne gre za kaznivo razžalitev časti po kazenskem zakoniku, temveč da gre za informacijo o primeru, ki sledi principom Tagblatta: opozarjati na obžalovanja vredne posledice praznoverja. V interesu naše dežele in vsakega pravega vernika je, da ljudstvo ne bi prizadelo tisto religiozno navdušenje, ki je največji sovražnik razsvetljenstva, védenja in ljudske blaginje. Schrey je izrazil upanje, da bo Tagblatt še naprej nadzoroval zlorabe v romarskih krajih, tako da revno kmečko prebivalstvo ne bo tako močno pritegnjeno k plačevanju kontribucij za vzdrževanje odvečnih romarskih cerkva. Vprašal se je, kateri kranjski list bi lahko izpolnil to nalogo, če se Tagblatt ne bo zavzemal za takšne principe. Dobronamerna prizadevanja za napredek duhovne blaginje ljudstva zaslužijo priznanje in ne kazni!

Tudi očitek glede zanemarjanja »dolžne pažnje« – je menil – ni v obtoženčevo breme, saj Bamberg dopisa ni prebral. Zaradi obilice poslov v knjigarni je pismo s pisavo dotlej zanesljivega dopisnika z ostalo korespondenco odpisal v tiskarno, ne da bi vedel, da njegova vsebina lahko koga tudi razžali. Opomnil je na dejstvo, da je strankino glasilo pač odvisno od pomoči dopisnikov, zato pa da je tudi razumljivo, da urednik zaupa sodelavcem; njihovih pošilk vedno boječe ne pregleduje z lupo, saj pogosto niti nima priložnosti za preverjanje. Pa četudi bi dopis pazljivo prebral, ne bi imel povoda dvomiti v točnost informacij o preseljevanju duše krčmarja iz Ratzendorfa v ščetinasto kožo človeške svinje niti ne bi mogel osebno preveriti točnosti pripovedi. Kaj bi bilo – se je glasno spraševal dolgovezni dr. Schrey – s časopisnimi uredniki, če bi morali najprej poizvedovati o točnosti dopisov? Na ta način bi bilo urejanje nekega časopisa popolnoma nemogoče.

Ponovno je zatrdil, da so govorice o čudežni metamorfozi bile razširjene že pred objavo v Tagblattu, zanje so vedeli po vsej Kranjski, prodrle so v Ljubljano. Še vedno pa je ob tem odprto vprašanje, ali se je to zares pripetilo, kajti osebe, ki so sprva za vsako ceno hotele videti svinjo, so kasneje to zanikale. Ironično je k temu dodal še, češ, saj vemo, kako je dandanes z izjavami prič pri podobnih procesih. Značilno je, da sveti duh večinoma razsvetli priče tako, da o tem, kar so prej trdile, nenadoma nočejo ničesar več vedeti.

Čeprav da dokaza resnice ni mogoče zagotoviti, je bilo ugotovljenih veliko razlogov za upravičeno sprejetje verjetnosti in verodostojnosti dogodka na Brezjah, tako da ni mogoče predpostavljati urednikove krivde zaradi sprejetja takšne informacije. Še toliko manj je potrebno vedenje današnjega obtoženca soditi s tako strogega stališča. Njegov list v več kot dvoletnem obstoju in kljub vrsti napadov danes dejansko težeče stranke, zaradi katerih je skrajno težko ostati zmeren v obrambi – ter kljub fanatičnim sovražnikom, ki so plaho prežali na priložnost za sodno pozornost, še ni bil nikoli grajan.

Schrey se je nato obrnil naravnost na porotnike, češ, če si, gospodje porotniki, predočite napade na Tagblatt s strani listov, ki so po mežnarjevem okusu, če imate psovke Danice, izpade Triglava, plehke šale Brenclja, če imate z eno besedo sramotenja teh listov na račun uredništva Tagblatta za enakovredna in priznate, da se mo-

rajo ti listi samo potrpežljivosti in velikodušnosti osramočenih zahvaliti, da ni prišlo do nešteto podobnih procesov zoper omenjene liste – potem, gospodje porotniki, morate priznati, da bi bila obsodilna obsodba današnjega obtoženca, ki je častno prevzel vso odgovornost za članek in dopisnika ni imenoval, krivična. Izrek obsodbe – je znova poudaril Schrey – bo zadel nedolžnega, ki ga bremenijo samo nesebično podpiranje Tagblatta, zaupanje v zanesljivost sodelavcev in diskretnost, s katero ni združljivo razglašanje imena dopisnika.

Če se vam zdi – je nadaljeval – dober glas, ki ga uživa obtoženec, primeren za izrek krivde, verjemite, da je svoboda tiska previsoka dobrina, da bi jo lahko pokopali majhni prekrški, dvomite z menoj o čistosti za lase privlečene obtožbe, priznajte koristi, ki jih ima javna, odkrita beseda za splošni blagor, in naposled priznajte, da bo kaznovanje obtoženca imelo posledice, ki nimajo primere, zato se z vso silo notranjega prepričanja izrecite za njegovo brezpogojno nedolžnost. To pa tembolj, ker je nastopilo zastaranje kaznivosti. 7. maja vložene tožbe tožnik ni podpisal, temveč je dodal svoj podpis na prazno polo. Da je bila tožba predložena pravočasno in z njegovim pooblastilom, je Miklavčič trdil šele v protokolu z dne 23. junija 1870. Da je bilo res tako in da tožnik ni šele kasneje izvedel, zakaj je šlo, bi bilo potrebno dokazati na drug način, kar pa ne bo mogoče, saj je bila tožba datirana v Mošnjah, medtem ko Miklavčič trdi, da je polo podpisal v Ljubljani. Veliko govori za to, da Miklavčič ni vedel za vsebino 7. maja 1870 predložene tožbe, in da dejstvo, da bi bila tožba predložena z njegovim pooblastilom, ni dokazano. Samo tožbo v protokolu z dne 23. junija 1870 je tožnik izvršil sam. Vendar pa je ta zastarala, saj je od izida dopisa v Tagblattu 28. aprila, ki je bil tožniku znan najpozneje do 7. maja, do v protokolu z dne 26. junija 1870 zapisane tožbe, že poteklo šest tednov. Tožba se je v vseh ozirih izkazala za zlonamerno in kdor ji je stal ob strani kot boter, nima razloga za triumf. Moji gospodje porotniki, – je zaključil razgreti Schrey – klerikalna gonja, ki traja že od začetka izhajanja Tagblatta, naj bi se danes zaključila, danes naj bi uplenili dirjajočo divjad in zatrobili naj bi *halali* (op. p.: znak z rogom pri večjem lovu s konji in psi, da je divjad uplenjena). Upam, da pri tem ne boste sodelovali.³⁴

Zgodnja danica je poudarjala, da je zagovornik obtoženega Bamberga dr. Schrey poskušal čisto

osebno tožbo zasukati na politično polje, »češ, da se take nesramnosti v politični obleki ne vidi-jo tako ognjusne, kakor v privatni«. Zatrnil da je, da ne gre za tožbo privatnega človeka, temveč za tožbo cele slovenske klerikalne stranke zoper Laibacher Tagblatt. »Zagovornik dr. Schrey je pričel z natolcevanjem o nekakem 'počenjanji' klerikalcev, češ, da oni tožijo, ne pa brezniški cerkvenik, ter svojo jezo spuščajo zoper Tagblatt, kateri pa zastopa 'razsvitljene misli' (aufgeklärte Ideen) nove dobe. Povedal je prav mičnih reči! Tagblatt je na Index djan; – klerikalci hočejo iz porotnije narediti 'inkvizicijo'; – ko bi bil Tagbl. obsojen, bi se reklo, da je kaznen z nebes prišla itd. – Dalje maha po božjih potih, češ, da se vraže pasejo: – ponavlja 1000krat overžene luteranske čenče o prodajanji odpustkov za pretekle in prihodnje grehe in še veliko enacega, doktorju prava ne odveč dostojnega.

Dokazoval je dr. Schrey, da omenjeno krivičenje (kako je mežnar pobiral po 10 kr. za kaznanje v prešiča spremenjenega človeka) ni bilo nič kaj žaljivo za poštenje, sej n. pr. 'češenje mežnarjev ni v naših katekizmih zapovedano!' (Pač da, izverstni argument! Ako so res gospodje 'omikan-ci' ta govor 'in gremio' vredovali, kakor se natolceva, ta 'fraz' še bolj pojasnjuje, kakošne misli ima ta 'inteligencija' o priprostitih ljudih vrednosti!)« Danica je tudi izpostavila Schreyevo misel, da urednik pri sprejemanju omenjenega spisa glede »dolžne opazljivosti« (»skerbljivosti« oziroma »dolžne pažnje«) ni nič zamudil.³⁵

Schreyeva primerjava tožbe s pravdo Triglava in Brenclja – je zapisala Zgodnja danica – je v sodni dvorani pobudila glasne klice: »Ni res!« Schrey naj bi omenil, da so klerikalci že zdavnaj prežali na Laibacher Tagblatt, zdaj pa so potisnili ubogega mežnarja kot »mašino« naprej. Mežnar je bil bojda samo tako vljuden, da se je dal porabiti za tožbo, njeni »nagibljivci« pa da so bili tisti, ki od nekdanj črtijo Tagblatt, ker je ta list za omiko ljudstva. »Govor njegov ali bolje rekoč berilo njegovo je bil po odseku za brambo 'Tagblattovega' vrednika spisan, gosp. Schrey se ga je bil nekaj iz glave naučil, vrh tega pa še več del bral, tedaj mu je bil, kar se tiče fraz in 'Tagblattovih' ovinkov, prav gladek, le škoda, da gospod doktor gledé ugovorov tožnika, ni bil pripravljen in se

³⁴ Po: »Aus dem Gerichtssaale. Preßprozeß des 'Laibacher Tagblatt', Laibacher Tagblatt, 1870/246.

³⁵ Po: »Iz pravde 'Tagblattove obrite svinske glave', Zgodnja danica, 1870/45.

je tedaj jako slabo branil; sicer ni se bil dal njegov govor prav dobro porabiti kot uvodni, klerikalcem zabavljivi članek v 'Tagblattu'. O svinji ne vé nič gotovega povedati, temveč preskoči to brezno na birgljah znanih Dežmanovih fraz; vendar upa, da bodo porotniki oprostili vrednika onega lista, kateri se trudi, da bi prinesel svetlobo in omiko v deželo, ter jo očistil babjeverstva! Predrzni tožnik (sic!) pa naj se obsodi, da plača stroške obravnave.»

Dr. Razlag, ki je bil nad takšnim perfidnim besedovanjem »razkačen«, pa naj bi v repliki zagovornika krepko zavrnil. »Za žurnalistične roparje in zalezljivce – pravi – ni prostost tiska, kajti nihče bi si potem ne bil svojega poštenja svest. Tisti, kateri vedno žvečijo besede 'klerikalec' in 'ultramontanec', večidel še ne razumejo teh besed. Boj stranek mora biti pošten; rabiti se mora pošteno orožje, ne pa laž, kakor tukaj. 'Katoliški stranki' ni treba se za borega cerkvenika skrivati in izrek zagovornika je predrzen, da cerkveni časniki občinstvo na krivo pot vodijo (irreführen). Odkar čutimo, da peša vera in morala, se množijo samomori, goljufne krivde in druge hudobije, tako da šaljivi dunajski časniki podobe prinašajo, kako je treba čuvaja že v vsaki ognjovarni Wertheimovi blagajnici. Poglejmo vendar, kako deluje ta 'Irreführung' pri drugih časnikih. Nekteri svoje bralce res na krivo pot napeljuje, na priliko, gledé na šolski pouk. Ako se premisli, koliko desetletij je potrebno, da se prava omika in znanosti za življenje potrebne med narode razširijo in kako počasi prešinjajo vse stanove, a vendar se nahajajo časniki, ki z zvijačnim umstvom ovirajo naravni poduk na podlagi pedagogike, na kateri imajo vendar vsi izobraženi narodi svoje dobro vredjene šole osnovane.« Kot primer, kako deluje »krivi napotek« v politiki, je dr. Razlag navedel avstrijske liberalne časnike, ki pred pruskimi zmagami nad Francozi ležijo na trebuhu kljub pruskemu uničenju Strassburga. Čez nekaj let pa bodo Francozi morda to mesto terjali nazaj in meščane bo ponovno doletela nesreča, kar se utegne zgoditi tudi prebivalcem Ljubljane. »Naše dežele bodo posebno zavoljo dragega bisera, ki ga imamo na jadranskem morji, Prusom jako priljubljene in če jih potem hoče laška republika tem odvzeti, da se Italija raztegne po že napravljenem zemljovidu do Drave, bodo naši potomci to isto vojno srečo v drugič imeli in poznej še enkrat, ko pride kateri vzhodni sovražnik. In če so razprtije v deželah velike, se tem lažje privabi vnani sovražnik, toraj prusoljubni časniki zelo nepatriotično rav-

najo in ljudi zares motijo.» Poleg tega pa namen omenjenega Tagblattovega dopisa – je povzela Razlagovo trditev Zgodnja danica – ni bil političen, temveč je njegov pisec hotel zaslužiti nekaj soldov. Članek je škandalozen, njegov slab vpliv se je pokazal povsod. Če hoče Tagblatt po deželi razširjati omiko, naj si poišče drugačne pomočnike, od pokvarjenih dijakov kaj takega ne more pričakovati.

Zgodnja danica je nato opisala tudi nadaljnji potek razprave: dr. Schrey da je ugovarjal, na pomoč pa naj bi mu priskočil tudi advokat in mestni odbornik dr. Anton Pfefferer (op. p.: Fran Levstik in Jakob Alešovec sta njegov priimek šaljivo prevedla v Poprovič), ki naj bi vodil »odsek za brambo 'Tagblattovih' napak«. Na Pfeffererjevem listku naj bi pisalo, naj dr. Schrey reče, da je tožba zakasnila, »kar pa ni res in tudi noben pravnik ne verjame, v Radolici so le cerkovnika na tezo djali«. – »Videlo se je iz vsega, da je bil dr. Schrey le načelnik odbora za zagovarjanje toženca; odbor mu je bil tik za hrbtom.«³⁶

Dr. Schrey je vztrajal pri formalni napaki, kajti tožba naj ne bi bila vložena v zakonskem roku, in poudaril, da za očitano podcenjevanje Kranjske zaradi razširjanja tovrstnih zgodb v časnikih, pač ni prepričljiva razlaga, da naj bi mežnar z Brezij zastopal vso deželo. Sodeč po najnovejši praksi, bi takšen slučaj sicer ne bil nemogoč. Toda danes – je rekel Schrey – gre samo za čast tožitelja, ne pa za čast dežele Kranjske, ki so jo kompromitirale pripovedi o čudežnih zgodbah, o katerih obvešča Zgodnja danica, in početje klerikalcev, ne pa Tagblatt. Že res, da bi lahko zanikali poklicanost časnikov, naj ocenjujejo tovrstne zadeve, vendar le v primeru, če duhovščina ne bi obravnavala prižnice kot primernege mesta za politiko. Torej je še manj mogoče odreči časnikom pravico pisanja o verskih temah.

Obramba da ni nikoli trdila, da je mežnar sprožil tendenciozen proces, temveč da so se uveljavili tuji vplivi. Zagovornik je znova opozoril na odnos klerikalnih listov in zaključil govor s prošnjo, naj obtoženca razglasijo za nedolžnega in tožitelja obsodijo na plačilo nadomestila sodnih stroškov.

Po končanem dokaznem postopku in posvetovanju s sodnim zborom je predsednik porotni-

³⁶ Po: »Pravda zoper Tagblatt zarad obrite in pomalane svinjske glave«, Zgodnja danica, 1870/44.

kom postavil naslednja vprašanja. Prvo, glavno vprašanje: *Ali je obtoženi Ottomar Bamberg kot odgovorni urednik Laibacher Tagblatta kriv, da je del dopisa pomotoma obdolžil mežnarja Franca Miklavčiča nečastnega dejanja, zaradi katerega je mežnar vzbujal sum in izgubil ugled v javnosti?*

Drugo, dodatno vprašanje (v primeru zanikanja prvega vprašanja): *Ali vsebina dopisa pomotoma dolži mežnarja z Brezij nečastnega dejanja, zaradi katerega je vzbujal sum in izgubil ugled v javnosti?*

Tretje, dodatno vprašanje: *Ali je Ottomar Bamberg kriv zanemarjanja dolžne pozornosti urednika?*

Dodatno vprašanje (v primeru pritrdilnega odgovora na prvo vprašanje ali v primeru zanikanja prvega vprašanja in pritrdilnega odgovora na drugo in tretje vprašanje) se je glasilo: *Ali je s tem, ko je tožitelj Miklavčič, ki se je z dopisom seznanil najkasneje 1. maja 1870, 7. maja 1870 izročil začasno, prazno, neizpolnjeno in pozneje ustrezno definirano tožbo pri ljubljanskem sodišču (Landes- und Preßgerichte), ugasnila njegova pravica, da toži najpozneje v šestih tednih?*³⁷

Porotniki so se umaknili na posvet v posebno sobo, »kamor ne sme brez dovoljenja predsednikovega noben drug človek, pa tudi priseženi mož ne sme te sobe zapustiti«. ³⁸ Po tričetrtturnem posvetu je njihov predsednik, gospod Schemerl, prebral razsodbo. Odgovor na prvo vprašanje je bil: enoglasno ne, na drugo vprašanje: 9 glasov ne in 2 da, na tretje vprašanje: 6 glasov ne in 6 glasov da in na četrto vprašanje: enoglasno da.

Ker zastopnik tožitelja in branilec nista imela ugovorov na odločitev porote, se je sodni zbor umaknil na krajši posvet. Predsednik je razglasil oprostilno sodbo: obtoženec Ottomar Bamberg ni kriv razžalitve časti in zanemarjanja dolžne pozornosti, tožitelj pa mora plačati stroške kazenskega postopka.³⁹

Tretja obravnava pred porotnim sodiščem v Ljubljani je bila končana malo pred polnočjo, prav tako kot prvi dve z oprostilno sodbo. V uredništvu Laibacher Tagblatta so bili tokrat z izidom sojenja zadovoljni. »Zatoženec« Ottomar Bamberg ni bil spoznan za krivega, mežnar Miklavčič pa je moral plačati stroške obravnave.

»Tedaj je on vendar-le svinjo obril, kakor pravi 'Tagblatt', dasiravno niti on, niti kdo drug za to ne vé. Ali pa ni razžaljena čast tistega, o katerem se taka laž skuje? Zlegal pa se je 'Tagblatt', to je gotovo; obravnava je danes to jasno dokazala, toraj se tudi slabo veselí Pyrrusove zmage, katero v srci vsi poslušalci tudi iz nasprotnega tabora pripisujejo cerkovniku. Porotniki pa naj si zapomnijo resnoben opomin cerkovnikovega zastopnika dr. Razlaga, da se v dvomljivih rečeh od porotnikov pričakuje oprosteno zatoženega, v jasnih, nedvomljivih pa oprosteno, kedar ni kriv, ali obsojen, kedar je kriv, sicer pridejo porotniki v nasprotje s svojo prisego in občnim mnenjem ter bi pokazali, da še niso zreli za poroto, ki bode po takem škodo trpela.«⁴⁰

Zgodnja danica je zapisala, da so porotniki javno dokazali, da v zasebne zadeve mešajo politično strast, »da niso porotniki, ampak zarotniki, kajti porotnikov namestnik je med posvetovanjem dejal: 'Bird ja nichts. Bir hoben uns schon früher besprochen. Ist schon früher beredet.' – Saj so jih pa tudi dobro obdelovali, zlasti dr. Schaffer [op. p.: najbrž pravnik dr. Adolf Schaffer (1840–1905), od leta 1871 tajnik Ustavovernega društva; tako dr. Schaffer kot dr. Schrey sta bila sodelavca Laibacher Tagblatta] in enaki velikaši, ter pripravili porotnikom, zagovornikom i.t.d. pojedino v kazini, da so svinjsko laž poplakkili. Tagblatt ima tedaj za zadnje dni svojega življenja še prisojeno pravico: Seinen Lesern Schweine aufzubinden.«⁴¹

³⁷ Paragraf 520 kazenskega zakona z dne 27. maja 1852 je določal, da mora zasebni tožilec vložiti tožbo v šestih tednih od dneva, ko je zvedel za kaznivo dejanje (Po: Jelka Melik, Kazensko sodstvo na Slovenskem s posebnim oziranjem na arhivsko gradivo Deželnega sodišča v Ljubljani, Ljubljana 1994, str. 42).

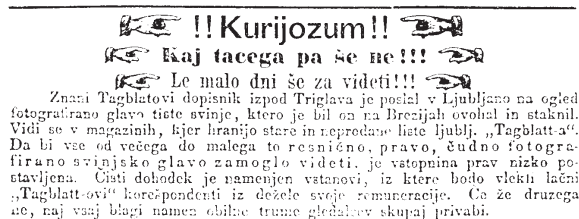
³⁸ Po: »Porotne sodbe za pregreške tiska«, Novice, 1869/13.

³⁹ Po: »Aus dem Gerichtssaale. Preßprozeß des 'Laibacher Tagblatt', Laibacher Tagblatt, 1870/247.

Zgodnja danica piše, da so se porotniki izrekli na naslednja vprašanja: »1. da O. Bamberg kakor odgovorni vrednik ljubljanskega Tagblatta ni razžalil poštenja tožnikovega – vsi enoglasno; – 2. da omenjeni spis ni bil zmožen tožnika na poštenji razžaliti v zmislu kazenske postave – z 9 zoper 3 glase; – 3. da vrednik ni dolžne vredniške skerbljivosti zanemaril – s 6 glasovi proti 6« (»Pravda zoper Tagblatt zaradi obrite in pomalane svinjske glave«, Zgodnja danica, 1870/44).

⁴⁰ Po: »Porotna obravnava ljublj. 'Tagblatta'. – Konec«, Novice, 1870/45. Poročilu Novic je dr. Janez Bleiweis pripisal, da sam porotne obravnave ni poslušal, čeprav tako trdi dr. Friedrich Keesbacher v Laibacher Tagblattu.

⁴¹ »Iz Ljubljane 28. okt. (Iz. dop.)«, Slovenski narod, 1870/127.



Pri komentarju procesa v rubriki »Lokal- und Provinzial-Angelegenheiten« oziroma »Lokal-Chronik« je Laibacher Tagblatt najbrž znova dal besedo avtorju spornega dopisa. Dopis »Vom Fuße des Triglav« z dne 30. oktobra 1870 je poročal, da so ljudje povsod napeto spremljali časnikiški proces in njegov izid sprejeli z odobravanjem. Pozornost da je tendenciozen proces vzbujal zlasti v krajih, kjer ljudje poznajo njegove akterje. Nekomu, ki se je ponudil za tolmača podeželskemu prebivalstvu, ki ne govori nemško, pa da je neki kmet iz fare Mošnje dejal: »*Presemetljivo, ne mine nobena nedelja, da ne bi župnik pridigal o številnih ozdravljenjih, ki naj bi se dogodila na Brezjah, cerkev krasi vedno večje bogastvo bergel in spominskih podob, zdaj pa se sramuje izjaviti, da se na Brezjah dogajajo čudeži.*«

Nenavadno – je menil dopisnik – je tudi, da je bilo prav na dan procesa izredno veliko duhovnikov na Brezjah, posebej čudna in ne naključna je bila prisotnost kaplana B. M., ki je najbolj zaslužen za vzpon božje poti, čeprav je ta nastanjen v Kamniku (op. p.: najbrž Blaž Muhovec (1827–1901)).⁴² Duhovni gospodje, katerih najlepša upanja se niso izpolnila, so ljudem govorili o izidu procesa, neki posebej izstopajoč duhovnik pa je izjavil: »*Dopisnik, urednik in sodelavci Tagblatta so zaslužili, da bi jih v okolici pobožnega občestva Brezje bičali s šibami tako dolgo, da bi prosili odpuščanja za sramoto, ki so jo storili Materi božji in cerkvi.*« Škoda, da je Kranjska izgubila tovrsten prizor.⁴³

Ker naj bi dr. Schrey pri obravnavi »zastran Tagblattove obrite in pomalane svinjske glave« »med vraže potlačil, kar je Zg. Danica sem ter tje pisala o osebah, ki so bile na Brezjah ozdravljene«, je katoliški cerkveni list Zgodnja danica objavil mnenje dopisnika z Gorenjske: »*Osebe, ki so zdravje zadobile, so še žive, in tudi ljudje, ki so jih pred in potlej vidli. Po samem sem jih tudi še posebej spraševal, in so mi poterdile, da je vse res tako, kakor je pisano.*« – »*Svetovali bi zraven tega dr. Schreyu, naj stopi o priliki s tovarišem Tagblattom v rokah v Ganjčice, soseske*

sv. Križa, v Šmarski dekaniji in naj reče hišniku Ant. Padarju: 'Slišite oče! Vi in vaša žena in vaši otroci in vsi sosedje ste hotli uno leto vrediti, da vaša že skoraj triletna Johanica ni ne hodila ne besedice spregovorila: na Brezje obljubljena in pripeljana pa je v cerkvi spregovorila in drugi dan domá pričela tudi hoditi. (Gl. Zg. Dan. 1869 l. 9). Oče, ali se vam v glavi meša, ali kaj je? Vaša Johanica nič ni spregovorila, nič hodila, vi ne vidite prav, vi ne slišite prav: tudi potlej je ona molčala in nepremakljivo čepela, kakor poprej! To vam povem jest – dohtar Schrey, in priča mi je Tagblatt', ki nikoli ne laže!«⁴⁴

Satirični list Brencelj (1869–1875, 1877–1886), ki ga je urejal obtoženec prvih dveh porotnih obravnav v Ljubljani – Jakob Alešovec (ta je bil sprva pisal v nemščini in bil nekaj časa korektor pri Laibacher Tagblattu),⁴⁵ se je ponorčeval iz »*skaza dijaka*«⁴⁶ Konschegga v prispevku »Tagblattova' obrita svinja«. To sporno bitje naj ne bi bilo izmišljena pošast, »*timveč stvar je čisto naravna in skozi resnična, kakor je izvedel 'Brencelj' iz verjetnega vira. Čujte, kako je prišla omenjena svinja iz Brezja v ljublj. 'Tagblatt'.*

»*Tagblattovi' dopisun je šel ko drugi pobožni ljudje na Brezje. Tam je vohal in vohal, da bi bil kaj nabral za 'Tagblatt', a ves trud je bil zastonj. Cerkenik, zvita dušica, kateri se je včasih malo norca podelal iz 'gospodskih' prenapetežev in posebno iz takih, kateri so trdili, da se dandanes čudeži ne godé in da je ljudstvo neumno, da se dá slepariti, sklene mu eno zagosti, da bo omolknil in se tje pobral, od koder je prišel. Stopi tedaj pred bahača inteligencije ter mu reče, da se v njegovi sobi vidi obrita svinja, ktera je prav za prav človek.*

»*Aha, nekaj za 'Tagblatt', si misli dopisun, 'jo gremo pa gledat'.*

»*Da bi šala ne bila prav zastonj, zahteva cerkenik 10 krajcarjev, ktere mu dopisun, nadjaje se dobre plače za zanimivo novico, brez ugovoro-*

⁴² Blaž Muhovec je bil kaplan v Begunjah od 1860 do 1864, v Mošnjah od 1864 do 1867, nato je bil kaplan v Radovljici. Po upokojitvi je živel v Kamniku (Po: Kronika župnije Mošnje / Kaplani in pomočniki v Mošnjah, Fara Mošnje skozi 850 let, Mošnje 2004, str. 77).

⁴³ Po: »Vom Fuße des Triglav, 30. Oktober (Eindruck der letzten Schwurgerichtsverhandlung)«, Laibacher Tagblatt, 1870/250.

⁴⁴ »Pelinovec«, Zgodnja danica, 1870/48.

⁴⁵ Po: Josip Jurčič, »Zoper slovensko revolver-žurnalistiko Brencelj-Aleševčevo II«, Slovenski narod, 1880/218.

ra dá, potem ga pelje v sobo, kjer je v kotu videti neka zagrnjena stvar.

‘Obriti ste?’ ga vpraša še poprej.

‘O se vé da, saj je danes nedelja!’ odgovori dopisun.

Na to razgrne cerkvenik zakrito stvar in reče dopisunu, da bližje stopi in poglede. Radoveden uboga dopisun, željno pogleda stvar – ter hiti dolgih korakov godrnjaje iz sobe, spremljen po smehu zvitega cerkvenika.

Kaj pa je bilo pod zagrinjalom? Nič drugega kot – zrkalo, v katerem je dopisun videl, kar je ‘Tagblattu’ sporočil.

Pa pravite, da ‘Tagblatt’ laže.⁴⁷

»!! Kuriozum !! – Kaj tacega pa še ne!!! – Le malo dni še za videti!!!« – s temi besedami je Brenclj napovedal nenavadno Tagblattovo senzacijo. »Znani Tagblatovi dopisnik ispod Triglava je poslal v Ljubljano na ogled fotografirano glavo tiste svinje, katero je bil on na Brezjah ovehal in staknil. Vidi se v magazinah, kjer hranijo stare in neprodane liste ljublj. ‘Tagblatt-a’. Da bi vse od večega do malega to resnično, pravo, čudno fotografirano svinjsko glavo smoglo videti, je vstopnina prav nisko postavljena. Čisti dohodek je namenjen ustanovi, iz ktere bodo vlekli lačni ‘Tagblatt-ovi’ korespondenti z dežele svoje remuneracije. Če še drugega ne, naj vsaj blagi namen obilne trume gledalcev skupaj privabi.«⁴⁸

Na provokativno časopisno notico in porotno obravnavo sta opozarjali dve karikaturi v Brenclju. Na karikaturi »O zadevah ‘Tagblattove’ pravde« iz 20. št. v letu 1870 sta bila predstavljena Ottomar Bamberg in »oča Grabljan« (Karel Dežman (1821–1889), ki naj bi bil odgovoren za lokalno rubriko v Laibacher Tagblattu).⁴⁹ »Dečko Bamberg: »Ata, zdaj sva pa pač nekam zabredla.« »Oča Grabljan: »Ne boj se dečko, saj so možje meso našega mesa, tedaj te ne bodo snedli.«

Ottomar Bamberg je bil leta 1870 star 22 let. »Bamberg je več ko Konschegg, kajti zadnji je dijak, kateri je moral študije na kol obesiti – prvi pa jih je obesil prostovoljno,« je pisal avtor Ljubljanskih pisem, ki so leta 1870 izhajala v Slovenskem narodu. »V šoli je bil Otomarček prav bore dečko, videlo se mu je, da ni našel Amerike in da ne bo napravljaj nikdar svetu stroškov s tem, da bi se mu postavljaj kak monument. Že ko deček z buk-

vami pod pazduho je slabo govoril nemščino; ker pa se je pridružil napredovalni stranki, ni ostal na starem mestu, napredoval je tedaj tudi v nemščini, dokaz temu, da jo zdaj mnogo slabše govori. Kar je slabo, mora postati slabše, to je napredek. Sicer pa je prav nedolžna duša, ni črnil niti besedice, temveč prepustil govorjenje in odgovore svojemu ‘irofu’ dr. Schreyu. Saj ‘dečko’ ni govoril nikdar, še manj pa je pisal, ‘Tagblatt’ laže brez njega, kako bi tedaj vedel, po katerem potu je prišla svinja v list?!

Vendar, dragi Otomarček, bi ti nekaj svetoval. Nikjer ni zapisano, da bo sestava porotnikov na večne čase ali vsaj tako dolgo ta, kakor boš ti dežnik ‘Tagblattov’: ako bi bili drugačni porotniki, bi morda druga pela, morda bi se hudili nad tabo, da se za tvojim hrbtom gonijo svinje v ‘kontraband’, v ‘Tagblatt’; morda bi ti moral plačati kazen ali ‘Verzerungssteuer’ od nje in to bi bilo sitno, ker bi plačeval nekaj, kar se je vpeljalo in snedlo brez tvoje vesti, tedaj bi moral ti, kakor pravi Nemec, ‘deine Haut für andere zu Markte tragen’. Menim, da toliko še umeš nemščine, da me boš razumel. Drugi pot morda med porotniki ne bo več tvoj ‘speci’ Schlaffer, s katerim v svitli čeladi lažiš po strehah, kader ne gorí, se vé da. Bodi pameten, Otomarček, da kej ne stakneš, da bi se mama po tebi ne jokala.«⁵⁰

Na drobni karikaturi »Svinjska prevzetnost«, objavljeni v 13. št. Brenclja iz leta 1871, je »Ljubljanski Tagblatt«, upodobljen kot prašič, ki se hvali pred drugimi svinjami: »Jaz nisem svinja, jaz se ne valjam po blatu, kakor druge svinje, temveč jaz sem prešič, ker sem obrit.«

Tagblattov dopisnik se je torej pisal Konschegg in naj bi bil leta 1870 v Begunjah (kot vzgojitelj »pri gosp. J.«, »v podstrešji Begunskega grada« – najbrž pri družini Viktorja Jermana, ki je imela v lasti gospodstvo Kamen z gradom in velikim posestvom). Novice so o »svinjskem ali svinjarskem dopisovalcu ‘Tagblattovih’ laži« Konscheggu zapisale, da o njem krožijo govorice, da je v prejšnjih letih sošolcem kradel knjige, zdaj pa si prizadeva ljudem krasti poštenje, kar potrjuje, da se tat nikoli ne poboljša. Vendar pa tega ne dela

⁴⁶ Po: »Iz pravde ‘Tagblattove’ obrite svinjske glave«, Zgodnja danica, 1870/45.

⁴⁷ »‘Tagblattova’ obrita svinja«, Brenclj, 1870/20.

⁴⁸ Brenclj, 1870/14.

⁴⁹ Po: »Iz Ljubljane 22. nov.«, Slovenski narod, 1870/138.

⁵⁰ »Dr. B.«, »Ljubljanska pisma III.«, Slovenski narod, 1870/129.

zastonj, saj za vsako vrstico dobi 5 soldov, kar je zares krvavo zaslužen plačilo za tako umazan posel. »Za denar je dandanašnji hudó, v Poljčah tudi vina ne dajo zastonj, še manj pa v Radolici piva in kave; toraj le pridno pisariti in mazati, bodi-si že resnica ali laž, da se le kaj zasluži.«⁵¹

»Ničla«, »časnikarski rokovnjač« Konschegg naj bi kot »misijonar nemčurske kulture na Gorenjskem«⁵² deloval tudi v letu 1871. Nekateri izmed »pisačev« po deželi so mogoče še bolj neumni in še bolj zagrizeni nemčurji kot glavni matadorji Laibacher Tagblatta, so namreč leta 1871 poudarjale Novice. Tako kot druga mesta in trgi ima tudi Gorenjska neprecenljivo srečo, da je v njeni sredi nek fantalin, ki za dober honorar služi za »handlagerja« (op. p.: pomožnega delavca, pomagača, podajača) ljubljanskim nemčurskim bogovom. Bralcem Novic ga ni treba znova predstavljati, saj si je pridobil nevenljivo slavo že s tem, da je »brezijsko svinjo« obril in pomalal, med svojimi pajdaši in prijatelji pa je tudi dosti poznan. »Ta Poštenovič je nakidal preteklo leto v 'Tagblattu' toliko smeti in laži, da bi bilo gnojá več ko zadosti za vse njive in travnike gosp. Jermanove v Begunjah.«

»Svinjska« razprava še ni bila pozabljena, ko je Konschegg, namesto da bi se opravičil, da je svojim sošolcem nekdanj kradel knjige, začel udrihati po cestnem odboru, pošti v Lescah in radovljiškem župniku. Gospod Sturm ali Jernejec v Poljčah (op. p.: domače ime lastnika gostilne v Poljčah Gregorja Šturma je bilo Jernejc), h kateremu rada zahaja radovljiška inteligenca, je dobil 8 funtov težko postrv. Njeno glavo je kazal radovljiškim gospodom, eden izmed njih mu je svetoval, naj jo pokaže tudi Konscheggu in mu reče, da je bila ujeta v potočku, ki teče skozi Poljče. »Ta potočic izvira nad Begunjami izpod zemlje, al tako majhen je, da take ribe, kdor ni prismojen, nikoli ne bode iskal v njem.« Kmalu zatem je ribjo glavo videl »presrčni korespondent« pri učitelju in poštarju v Begunjah Gogali in ga brž vprašal, od kod je takšna riba. »Omenjeni gospod mu resno pripoveduje pravlico o podzemeljskem jezeru, iz katerega potočic izvira, ter da so se že enake ribe ondi večkrat vjele. Vse prav tako, kakor se je bilo dogovorilo. In par dni pozneje je že 'Laibacherica' osupnjenemu svetu povedala čudež o velikanski ribi, in zdajci ta riba že zvonec nosi po 'Tagespošti' in 'Gemeindezeitungi' [op. p.: dunajska Gemeinde-Zeitung (1862–1890)], srečni Konschegg pa, ki ima o tej slavi 'Begunjske ribe' največje zasluge, sme se nadjati, ako

izvedó podzemeljske Vile, kako veliko zaslugo ima on ravno v njihovi slavi, ga še utegnejo priti iskat ter nam ga po nepoznanih podzemeljskih potih odnesti tje na Prusko, in tako morebiti on še postane Jona novega testamenta, katero ime bi mu dokaj bolj pristajalo nego njegovo staro testamentalno 'Jozve Rehfus'.«⁵³

Gorenjski »novi Jonas« Konschegg naj bi obenem s korespondenco poslal Karlu Dežmanu (op. p.: domnevnemu uredniku rubrike »Lokal- und Provinzial-Angelegenheiten« v Laibacher Tagblattu) tudi glavo tiste čudovite ribe, da bi ta gorenjski čudež postavil v muzeju (op. p.: Dežman je vodil kranjski deželni muzej) na neko vzvišeno mesto. »Še ves pijan slave, katero mu je donesla njegova velikanska riba iz majhnega potočica, duhta in duhta in svojej temni in odljudni izbi v podtrešji Begunskega grada o novem gradivu za 'Tagblatt', kar nenadoma nekdo potrka na vrata in v izbo stopi tisti mož temnega obraza in grdega pogleda, ki mu je lani obsoraj pomagal malati brezijsko svino. Ta mož, pleno titulo [op. p.: lat.: »s polnim naslovom«] 'vohun radoljški', začne mu pripovedovati o beraču, ktereга radoljški župnik, o groza! ni hotel pokopati, o farški nestrpljivosti in več družem. Precej je bil zopet dopis za 'Tagblatt' gotov, v katerem na cente laže in obrekuje gospoda Bononija – se vé da pa marsikaj prav po nekršansko zamolči, marsikaj pa po judovsko zavije. Ne morem si misliti bolj zaničljive kreature, nego je tak časnišk rokovnjač, ki resnico naravnost previja v laž!« Radovljiški dopisnik Novic je zapisal, da je Laibacher Tagblatt moral preklicati lažnivo notico o beračevem pokopu v Radovljici. Berač je umrl pri kmetu Rotarju, ki je glede pokopa prišel k radovljiškemu župniku Jožefu Bononiju (op. p.: župnik v Radovljici od 1868 do 1889, bil naj bi trn v peti tamkajšnjih liberalcev).⁵⁴ Župnik mu je naročil, naj gre zaradi krste in drugih potrebščin k svojemu županu, račun za stroške pa naj pošlje oviski srenji, kateri je pripadal mrlič, ker mu iz radovljiške ubožne blagajnice ne more povrniti stroškov. Naročil mu je tudi, naj gre k zdravniku, ki bo napravil mrliški list, brez katerega se ne sme nihče pokopati. O plačilu za pokop ni bilo govora, dopisnik je dodal, da je radovljiški župnik že marsikoga zastonj pokopal. Drugi dan ob

⁵¹ Po: »Izpod Begunšice. 12. nov.«, Novice, 1870/46.

⁵² Po: »Dr. B.«, »Ljubljanska pisma III.«, Slovenski narod, 1870/129.

⁵³ Po: »Radoljšica«, Novice, 1871/6.

⁵⁴ Po: »Izpod Begunšice. 12. nov. Železnica v Lescah. Posekana jagneda v Radovljici«, Novice, 1870/47.

pol dveh popoldne so kmetje prinesli v Radovljico mrliča, ki je bil mrtev komaj 30 ur, in zahtevali, naj ga župnik pokoplje. »Na vprašanje: je li imajo mrtvaški list in ali je jama skopana (v Radoljci nimajo grobokopa, ampak sosedje ali pogrebci, kateri mrliča na pogreb nesó, morajo tudi jama skopati ali pa sami najeti delavca, da jim jama skoplje), odgovoré mu, da od vsega tega ni nič. Župnik jim veli nesti mrliča na mirodvor, ter ga tam djati v mrtvašnico, ker ga brez mrtvaškega lista ne pokoplje; dalje zaukaže mežnarju, naj zvoní s? tremi zvonovi, kakor je navada.« Še isti popoldan je mrliča pregledal zdravnik Wolf, naslednji dan je bil berač po cerkvenih predpisih pokopan. Župnik je ravnal pravilno, radovljiški vohun, ki zdaj tako gori za blagor človeštva, naj odgovori na vprašanje, zakaj ni bolnemu beraču poslal kaj v podporo, dokler je bil še živ, po smrti mu vsa bratovska ljubeznivost nič ne koristi.⁵⁵

Radovljiški dopisnik Novic je iz zanesljivega vira celo izvedel, da naj bi se Tagblattov »oče« Karel Dežman pri grofu Thurnu zanimal za konduito (vedenje) gorenjskega korespondenta »alias 'Jonasa' recte 'Jozua Rehfuß-a'«, saj naj bi ta »dopisač« uredništvo že tolikokrat speljal na led in spravil v zadrego.⁵⁶

Dopisnik Laibacher Tagblatta – »pokvarjeni dijak« Karel(n) Konschegg je bil najbrž Carl (Karl) Konschegg, »ljubeznivi sin še ljubeznivejega prestavljalca na slovensko p. Konška«⁵⁷ – c. kr. gimnazijskega profesorja za naravoslovje v Ljubljani Valentina Konschegga oziroma Konška (1816–1899). Carl Konschegg, ki naj bi bil leta 1870 star zgolj 13 let, je moral soditi med redne sodelavce Laibacher Tagblatta.⁵⁸ Avgusta 1880 je namreč postal urednik naslednika Laibacher Tagblatta – tednika Laibacher Wochenblatt,⁵⁹ ki je začel izhajati v Gradcu. Deželni predsednik Andrej Winkler je tedaj dal tiskarni Ottomarja Bamberg (tiskarna Kleinmayr & Bamberg) na izbiro, ali naj tiska vladni časnik Laibacher Zeitung ali pa Laibacher Tagblatt. Bamberg se je odločil za uradni list, zato so ljubljanski Nemci začeli v Gradcu tiskati nov list Laibacher Wochenblatt.

Ko je bil Laibacher Tagblatt tik pred prenehanjem izhajanja leta 1880 zaplenjen, je Carl Konschegg iz Ljubljane poslal telegram, naslovljen na Allgemeine Zeitung, Deutsche Zeitung, Fremdenblatt, Presse, Neue Presse, Vorstadtzeitung, Extrablatt in Tagblatt. Telegram, ki je sporočal, da je deželni predsednik Andrej Winkler prepre-

čil tiskanje Laibacher Tagblatta v Bambergovi tiskarni, je vodja telegrafskega urada zadržal in ga izročil Winklerju. Winkler je Carla Konschegga v poročilu ministrskemu predsedniku in notranjemu ministru Taaffeju z dne 10. 8. 1880 označil z naslednjimi besedami: »Je mlad človek 22 let, neuspešni študent, ki je – potem ko so ga pri maturitetnem izpitu spet vrgli – poskusil srečo kot sodelavec Laibacher Tagblatta. Pri tem ima še vedno namen opraviti državni računovodski izpit, saj računa na državno službo. Tako ljudje torej med drugim krojijo javno mnenje v deželi in nastopajo kot branitelji ustave.«⁶⁰

Porotna obravnava, ki jo je sprožil mežnar z romarskih Brezij zoper odgovornega urednika kranjskega nemškega časnika, sodi v obdobje boja med slovensko in nemško stranko na Kranjskem. Obe stranki sta v tem času uspeli oblikovati organizacijski aparat (časniki, društva, javna zborovanja). Slovenska stranka je imela dokaj konservativen značaj, medtem ko je nemška stranka sledila liberalnim tendencam v habsburški monarhiji. Liberalci so želeli zmanjšati vpliv rimskokatoliške Cerkve, npr. v šolstvu, bili so za ukinitev konkordata z Vatikanom (1867–1870) in zoper zlorabo prižnic v politične namene, udeležbo duhovščine na volitvah in dogmo o papeževi nezmotljivosti, ki jo je 1869–1870 razglasil vatikanski koncil. Boj za ukinjanje cerkvenih privilegijev in njihova obramba, pri kateri je bila zlasti odločna Zgodnja danica, sta imela na Kranjskem marsikdaj mnogo hujše sodne posledice⁶¹ kot porotna obravnava, ki nas posredno opozarja, da k priljubljenosti romarske poti na Brezjah niso prispevali samo verski, temveč tudi

⁵⁵ Po: »Radoljica«, Novice, 1871/7.

⁵⁶ Po: »Radoljica, 19. sveč.«, Novice, 1871/9.

⁵⁷ Po: »Iz Ljubljane 28. okt. (Iz. dopis)«, Slovenski narod, 1870/127.

⁵⁸ Zadnji urednik Laibacher Tagblatta je bil Franz Müller (+1893). Nasledil je dr. Hansa Krausa, ki naj bi tik pred prenehanjem izhajanja nemškega časnika odšel iz Ljubljane (Novice so zatrjevale, da je »kopita pobral in pobegnil med Vlahe«, Novice, 1880/32). Franz Müller je bil tudi dolgoletni urednik Laibacher Wochenblatta, ki je kmalu po njegovi smrti prenehal izhajati.

⁵⁹ Po: »Pobirki iz časnikov«, Novice, 1880/46.

⁶⁰ Po: Dragan Matić, »Kako so se ustavoverci odzivali na svojo izgubo položajev«, Nemci v Ljubljani 1861–1918, Ljubljana 2002, str. 218–219.

⁶¹ Kaplan Jan. Koprivnikar iz Senčurja je bil npr. leta 1870 zaradi pridige zoper brezversko ustavo, cesarja, ministre in državni zbor, v kateri je »svoje farane od pokorščine odvezoval«, obsojen na dvomesečno zaporno kazen. Koprivnikarjev zagovornik je bil dr. E. H. Costa (po: »Zoper gosp. J. Koprivnikarja«, Novice, 1869/49, in »Najvišja dunajska sodnija«, Novice, 1870/18).

narodnostni elementi. Raziskave, ki bi segle nekaj let v čas pred taborskim gibanjem, bi najbrž lahko podrobneje osvetlile povezave med prvimi množičnimi narodnostnimi srečanji (npr. narodna shoda na veliki šmaren 1861 in 1862 na Bledu) in verskimi prazniki.

Zusammenfassung

TAGBLATTS RASIRTER UND ANGEMALTER SCHWEINSKOPF

Die Zeitung der Krainer liberalen Deutschen bzw. der deutschen verfassungstreuen Partei Laibacher Tagblatt (1868–1880) publizierte im Jahr 1870 in einer Zuschrift „Vom Fuße des Triglav“ die ungewöhnliche Geschichte eines verhexten Wirtes aus Ratzendorf in Kärnten, der sich wegen eines Fluchs angeblich in ein Schwein verwandelt hatte und nur durch die Muttergottes von Brezje erlöst werden konnte. Der dortige Mesner soll die Verbreitung dieses Gerüchts ausgenutzt haben und den Wallfahrern gegen ein kleines Entgelt ein rasiertes und angemaltes Schwein gezeigt haben. Der letzte Teil der Zuschrift berichtete über das Begräbnis einer Bettlerin in Mošnje.

Der Pfarrer von Mošnje Janez Sajovic (1831–1917), späterer Kanonikus und Dompropst von Ljubljana, wollte im Laibacher Tagblatt eine Richtigstellung veröffentlichen. Der Mesner aus Brezje verklagte das Laibacher Tagblatt bzw. dessen Verleger und verantwortlichen Redakteur Ottomar Bamberg (1848–1934) wegen Ehrenkränkung.

Die Zuschrift, die auch die Aufmerksamkeit einiger anderer deutscher Zeitungen weckte, hatte ihren Ursprung in den damaligen nationalen und politischen Gegnerschaften von Slowenen und Deutschen bzw. Deutschtümlern sowie von Vertretern konservativer und liberaler Ansichten. In Brezje entwickelte sich zu jener Zeit ein Wallfahrtsort mit slowenischem Charakter, denn Brezje wurde nach der ersten Wunderheilung 1863 vor allem von slowenischen Gläubigen besucht. Die Krainer Deutschen und Deutschtümler – die Mehrheit von ihnen lebte in Ljubljana (in kleinerer Zahl auch in anderen Orten) und war von liberaler Gesinnung – hielten die Slowenen für ein unwissendes und rückständiges Volk. Mit Unwillen beobachteten sie wohl auch die Beispiele slowenischen „Aberglaubens“, der mit Layers Bild Maria Hilf in der Muttergottes-

Kappelle verbunden war. Auch die Gerichtsverhandlung am 27. Oktober 1870 – es war die dritte Verhandlung vor einem Geschworenengericht in Ljubljana nach der neuerlichen Einführung der Geschworenengerichte und die erste Verhandlung gegen das Laibacher Tagblatt – bekam politischen Charakter. Die Vertreter des Klägers und des Angeklagten bereiteten sich akribisch auf die Verhandlung vor.

Slowenische Berichte über die Verhandlung im Oktober 1870 erschienen in den Wochenzeitsungen *Novice* (1843–1902) und *Zgodnja danica* (1849–1902) sowie im *Slovenski narod* (1868–1943). Das Laibacher Tagblatt widmete der Verhandlung deutlich mehr Aufmerksamkeit als die slowenische Presse und verfolgte sie minutiös. Die Berichte unterscheiden sich ein wenig, bieten aber ein recht vollständiges Bild vom Ablauf der Verhandlung. Die Berichtserstatter haben mancherorts übertrieben und manches verschwiegen, was mittelbar auch die Bestrebungen der involvierten Seiten zeigt. Die slowenischen Zeitungen enthüllten die Identität des Verfassers der Zuschrift (es handelte sich um den Schüler Karl Konschegg) und schilderten die Auftritte des Anklagevertreters genauer. Das Laibacher Tagblatt hingegen widmete dem Verteidiger des eigenen verantwortlichen Redakteurs mehr Aufmerksamkeit. Da die Staatsanwaltschaft die Anklage nicht übernehmen wollte, wurde der (Privat)Kläger – der Mesner Miklavčič – von Dr. Radoslav Razlag (1826–1880) vertreten. Ottomar Bamberg wurde vom Laibacher Anwalt Dr. Robert Schrey von Redlwerth (1837–1893) verteidigt. Beide Rechtsanwälte galten als wortgewandte Redner und nahmen hohe Positionen in der politischen Hierarchie der slowenischen bzw. deutschen Partei ein. Die Geschworenen entschieden sich für einen Freispruch. Ottomar Bamberg wurde vom Vorwurf der Ehrenkränkung und der Vernachlässigung der nötigen Sorgfalt freigesprochen. Der Kläger mußte die Prozeßkosten übernehmen.

Das Gerichtsverfahren war Teil des Kampfes zwischen der slowenischen und deutschen Partei in Krain. Beiden Parteien gelang in dieser Zeit die Ausbildung eines Organisationsapparates (Zeitungen, Vereine, öffentliche Versammlungen). Die slowenische Partei hatte einen recht konservativen Charakter, während die deutsche Partei liberalen Tendenzen in der Habsburgermonarchie folgte. Der Kampf für die Abschaffung kirchlicher Privilegien bzw. deren

Verteidigung hatte in Krain oft noch schlimmere gerichtliche Folgen als der geschilderte Prozeß, der indirekt auch darauf verweist, daß zur Beliebtheit des Wallfahrtsortes von Brezje nicht nur religiöse, sondern auch nationale Elemente beitrugen. Untersuchungen, die in die Zeit vor der Taborbewegung reichen würden, könnten die Verbindungen zwischen den ersten nationalen Massenzusammenkünften (z.B. nationale Versammlungen am Großen Frauentag 1861 und 1862 in Bled) und religiösen Feiertagen näher beleuchten.